

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**OBDOBÍ NORMALIZACE OČIMA SOUČASNÝCH
ČESKÝCH AUTORŮ**

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Autor práce: Kateřina Rozboudová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: třetí

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 8. května 2015

.....
Kateřina Rozboudová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu prof. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, cenné připomínky a čas, který mi věnoval.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vybranými díly několika českých autorů, v nichž je zachyceno období tzv. normalizace. V centru pozornosti jsou prózy napsané nebo editované po listopadu 1989. Na základě komparace vybraných děl práce popisuje, jakým způsobem se autoři v uměleckých textech nedávnou minulostí zabývají a jakým způsobem nakládají s pamětí a vzpomínáním na minulost v současné próze.

Annotation

The bachelor thesis *The period of normalization seen by current Czech authors* interprets and compares several books written by Czech authors. The analysis provides a view on the period of so called normalization in the works of these Czech authors.

Obsah

Úvod.....	8
1 Literárně historické souvislosti.....	10
1.1 Období tzv. normalizace v Československu	10
1.1.1 Co předcházelo normalizaci?.....	10
1.1.2 70. léta a 80. léta v Československu	11
1.1.3 Revoluční rok 1989.....	17
1.2 Situace po listopadu 1989	20
1.2.1 Česká polistopadová literatura.....	21
2 Úvod do literární hermeneutiky.....	24
2.1 Koncepce F. D. E. Schleiermachera.....	25
2.2 Pojetí H. G. Gadamera	25
3 Pohled první: Michal Viewegh.....	27
3.1 Michal Viewegh.....	27
3.2 Báječná léta pod psa.....	28
3.2.1 Analýza díla	28
3.2.2 Zobrazení normalizace.....	31
4 Pohled druhý: Irena Dousková	33
4.1 Irena Dousková	33
4.2 Hrdý Budžes – analýza díla.....	34
4.3 Oněgin byl Rusák – analýza díla.....	36
4.3.1 Zobrazení normalizace.....	37
5 Pohled třetí: Petr Šabach	39
5.1 Petr Šabach.....	39
5.2 Občanský průkaz.....	40
5.2.1 Analýza díla	41
5.2.2 Zobrazení normalizace.....	43
6 Pohled čtvrtý: Eva Kantůrková	46
6.1 Eva Kantůrková.....	46
6.2 Přítelkyně z domu smutku.....	47
6.2.1 Analýza díla	47
6.2.2 Zobrazení normalizace.....	50

Závěr	52
Seznam použité literatury a zdrojů	54
Primární literatura	54
Sekundární literatura	54
Internetové zdroje.....	56

Úvod

V loňském roce uplynulo 25 let od tzv. sametové revoluce, jež byla prvním krokem ke svobodě Československa a vymanění se z vlivu Sovětského svazu a s ním spojeného komunistického režimu. Nejen v současné době, v níž se hlava státu obrací opět spíš k Východu a k ruskému prezidentovi, je žádoucí nezapomínat na naši minulost a připomínat si útlaky a teror, jichž se na lidech v nesvobodném státě dopouštěla vláda a komunistický režim.

Generace 90. let, do níž patřím i já, zná období tzv. normalizace pouze z vyprávění rodičů či z televizních dokumentů. Z dostupných materiálů si dobu 70. a 80. let příliš neidealizují. V nedávné době jsem však zaznamenala nebývalý úspěch seriálu České televize *Vyprávěj*, jenž popisoval historii několika generací jedné rodiny. Seriál *Vyprávěj* začíná svůj příběh v polovině 60. let, většina dalších sérií se tedy odehrává během normalizačního období. Seriál vyvolal veliké množství kladných ohlasů, lidé se scházeli u televizí a následně s nostalgií vzpomínali na vlastní minulost, na svůj život a dospívání v normalizačních letech. Málokdo si připomínal i stinné stránky té doby, komunistický režim zde v mnoha ohledech fungoval jako pouhá kulisa.

Zajímalo mě, jak k zobrazení tohoto období přistupují čeští autoři ve svých dílech, proto jsem se rozhodla svou bakalářskou práci věnovat tématu období tzv. normalizace v současné próze.

První část práce se zabývá literárně historickým pozadím období 70. a 80. let v Československu. Popisuje události, jež předcházely nastolení nového konceptu vlády, tzv. normalizaci. Seznamuje nás se základními myšlenkami a událostmi té doby. Významná část se zabývá normalizační literaturou a jejím rozdělením. Práce vymezuje základní tendence literatury, nezapomíná ani na tehdejší významné edice a nakladatelství.

Bakalářská práce věnuje jednu z podkapitol sdružení *Charta 77*, jež se snažilo konfrontovat komunistickou stranu a požadovalo dodržování závazků československé vlády vůči evropským státům.

Další kapitoly nás seznamují s událostmi kolem roku 1989 a s následným pádem komunistického režimu v zemích tzv. východního bloku. Jedna z kapitol popisuje důsledky tzv. sametové revoluce v Československu.

V následující kapitole práce jsou uváděny politické a společenské změny spojené s pádem komunistického režimu. Kratší podkapitoly jsou věnovány změnám v literatuře a popisují její stav po skončení období tzv. normalizace.

Poslední kapitola teoretické části práce se zabývá problematikou literární hermeneutiky. Seznamuje čtenáře se základní metodologií literární interpretace.

Na teoretickou část bakalářské práce navazuje část interpretační, jež analyzuje vybrané literární texty. Interpretace se snaží postihnout vyobrazení let 70. a 80. v próze současných českých tvůrců.

Díla, která jsou v práci analyzována, jsou dobře známa širší čtenářské veřejnosti. Jedná se o populární texty, jež ve společnosti rezonují i mnoho let po jejich vydání. Díla spojuje vedle období, jemuž se věnují, zejména obliba u čtenářů. Všichni autoři ve svých dílech vycházejí z osobních vzpomínek. Díla tak nesou autobiografické rysy.

V rámci genderové korektnosti se práce věnuje dvěma autorkám a dvěma autorům. Prózy Michala Viewegha, Ireny Douskové a Petra Šabacha mají společný i podobný věk autorů. Tyto autory můžeme zařadit do podobné literární generace. Zařazení jedné z neznámějších próz Evy Kantůrkové *Přítelkyně z domu smutku* do bakalářské práce je dáno hlavně výraznou odlišností poetiky autorky od tvůrčího stylu dalších analyzovaných autorů. Její dílo nese nejvýraznější rysy autobiografičnosti. Odehrává se i ve velmi specifickém prostředí, a proto nám nabízí zcela unikátní pohled na další ze součástí normalizačních dějin.

1 Literárně historické souvislosti

1.1 Období tzv. normalizace v Československu

Pojem normalizace se vžil pro označení doby mezi lety 1969–1989. Toto období hlásalo návrat ke klasickému, „normálnímu“ fungování komunistického státu. Tedy požaduje návrat k vedení Československa obdobným způsobem, jenž platil po celá 50. léta a byl narušen mírným uvolněním režimu během let 60. Dvě dekády normalizačních let jsou ovlivněny přítomností „mírových“ vojsk Varšavské smlouvy na našem území. Petr A. Bílek období tzv. normalizace trefně označuje jako dobu, „*kteřá se heslem demokratizace brání proti demokracii a normalizací nazývá úzkostné udržování nenormálního stavu.*“¹

1.1.1 Co předcházelo normalizaci?

Základy normalizačního státu hledejme již v událostech první poloviny roku 1968. Mírné uvolňování komunistické moci, jež se projevovalo během 60. let, vyvrcholilo na jaře roku 1968. Míra opozice proti komunistickému vedení republiky se zdála být politickým činitelům neúnosná, kritiku sklízela československá vláda i ze strany SSSR. Opozice navíc žádala stále vyšší míru demokratizace státu, např. zrušení cenzury apod. Období, jež odstartovalo na konci roku 1967 a definitivně skončilo srpnem 1968, je známo jako Pražské jaro.² Ztráta nadějí na postupnou proměnu státu přichází v noci z 20. na 21. srpna 1968 s vpádem sovětských vojsk na naše území.

Bylo zmíněno, že spojenecká vojska okupovala naši zemi po dobu dvaceti let. Jejich přítomnost na československém území byla pro představitele moci v Sovětském svazu nevyhnutelná. Vojenské jednotky měly pomoci dohlížet na dodržování zákonů stanovených komunistickou vládou SSSR.

Vrcholní představitelé komunistické moci v čele s L. I. Brežněvem předpokládali, že se česká společnost přizpůsobí sovětské invazi a opět přijme obnovenou socialistickou ideologii. V Československu se setkali s obrovským nesouhlasem. Násilné vniknutí na naše území následovala vlna odporů a protestů,

¹ BÍLEK, Petr A. „Generace“ osamělých běžců. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 9

² MENCL, Vojtěch a kol. Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 288-313

z nichž mezi nejznámější patří upálení studenta Jana Palacha v lednu 1969 nebo emotivní demonstrace v centru Prahy a dalších měst po vyhraných hokejových zápasech nad týmem Sovětského svazu na Mistrovství světa v ledním hokeji v březnu 1969.

Protesty proti sovětské invazi neprobíhaly skrze násilí. Okupační vojska se setkávala s „*absolutní občanskou politickou živelnou neposlušností vůči politickému a ideologickému působení invazních sil a médií.*“³ Mediální tlak z komunistické strany dostával odezvu v podobě protipropagandy tisku a rozhlasu či pořádání lidových besed, na nichž její aktéři diskutovali s lidmi a snažili se jim vyvrátit zkreslené představy o ideálním životě v zemích východního bloku.⁴ Sovětské vedení nemohlo přiznat svoji porážku a odejít ze země, znamenalo by to jejich definitivní prohru a ztrátu veškerého vlivu v Československu.

Československá bojovnost se ve společnosti bohužel záhy vytrácí. Lidé ztrácejí naději na změnu, proto se začnou přizpůsobovat nastalým podmínkám a propadají pasivitě. Tato pasivita, zdánlivý klid a poslušnost režimu vyhovovaly.

1.1.2 70. léta a 80. léta v Československu

Prvním impulsem pro sovětskou invazi byla zmíněná revoluční snaha ze strany československé společnosti. Vedení SSSR si potřebovalo vynutit zpět svoji moc. Z toho důvodu přichází s konceptem tzv. normalizace. Její podstatou byla snaha proměnit společnost a stávající politický systém tak, aby se co nejvíce přibližovat stavu v 50. letech.

Po prvotních čistkách ve vysokých pozicích KSČ a v různých stranických organizacích bylo třeba sestavit novou vládu a věnovat se propagaci komunistické ideologie. Byla vytvářena „falešná ideologie,“ která „*nebyla ničím jiným než zkreslenou a účelně deformovanou karikaturou obrazu minulosti.*“⁵ Podle nových ustanovení se měly kromě politiky řídit i kultura a školství. Výsledkem jednání o otázce, jakým směrem se má ubírat komunistický stát, se stalo sepsání textu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. V něm byla uvolněnější 60. léta

---

³ MENCL, Vojtěch a kol. *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 316

⁴ Tamtéž, s. 316

⁵ Tamtéž, s. 328

a události kolem Pražského jara označeny za krok zpět a byl požadován návrat k tradičním hodnotám socialistické společnosti.⁶

Prosazování normalizačních podmínek a ideový návrat do období 50. let přinesl Československu i ekonomickou stagnaci. Tato skutečnost byla mimo jiné zapříčiněna izolací zemí východního bloku od světového trhu.⁷

1.1.2.1 Normalizace literatury

Srpnové události roku 1968 znamenaly pro mnoho umělců zásadní ránu. I přesto, že se snažili o zachování zbytků demokracie, jež si vydobyli během jarních měsíců roku 1969 (např. petice *Deset bodů* ze srpna 1969), jejich snahy byly marné. Téměř 120 000 lidí zůstává po ruské invazi v zahraničí. Udává se, že během období tzv. normalizace zvolilo emigraci nebo bylo donuceno emigrovat na 300 000 československých občanů, mezi nimi mnoho významných představitelů české inteligence.⁸

Jedním z cílů KSČ bylo potlačení vůdčích osobností odporu, mezi něž ve velké míře patřili lidé, kteří se angažovali na veřejnosti, tedy osobnosti známé z kulturního či vědeckého prostředí. Mnohým výjimečným redaktorům, kritikům a vědcům byla zakázána publikační činnost a museli pracovat jako topiči, noční hlídači nebo čističi oken.⁹

Významnou pozici si znovu vydobyla cenzura. Koncem října 1970 vydalo ministerstvo kultury seznam zakázaných děl, na jehož základě byla vybraná problematická díla stahována z knihoven a distribuce. Celkem bylo vyřazeno kolem milionu spisů.¹⁰ Kontrolovány byly veškeré knihy, ty nevhodné byly sváženy do sběrných surovin a likvidovány. Cenzura měla na starosti veškeré projevy umělecké činnosti. Angažovala se v tisku, divadle a mimo jiné i ve filmovém prostředí. Mnoho nevyhovujících filmů skončilo zásluhou cenzorů na dlouhá léta v trezorech. V umění se vedle cenzurních úřadů angažovala i samotná StB, ta měla za úkol potlačovat protisocialistické jevy v umění.

---

⁶ MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 328

⁷ ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 336

⁸ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 846

⁹ Tamtéž, s. 846

¹⁰ MACHALA, Lubomír (red.). *Panorama české literatury: (Lit.dějiny od počátků do současnosti)*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994, s. 395

Literatuře tohoto období chybělo významné dílo, jež by sloužilo jako vzor nově konstruované tendence. Literární kritici se obraceli zpět do minulosti, do období kolem let padesátých. Dle názoru Jiřího Brabce tyto návraty k socialistickému realismu působí spíše jako „*parodie polemických střetnutí z dávných let než pokus pojmenovat přítomné problémy*,“¹¹ nedostáváme tedy jednotnou koncepci normalizační literární tvorby. Brabec svou myšlenku rozvíjí a praví, že oficiální literatura v období 70. a 80. let neexistuje, jelikož požadavky na oficiální literaturu sestávají jen z několika nekompatibilních souborů norem a zapadá do navyklých literárních schémat podobně jako v 50. letech.¹²

V čele literárních čistek stálo ministerstvo kultury a *Svaz československých spisovatelů* (SČS). Možnost vydávat díla a publikovat byla podmíněna členstvím v normalizačním SČS.¹³ Vedení této stranické platformy se ujal spisovatel Jan Kozák.

Vedle oficiálně vydávané literatury, jež prošla rukama cenzorů, se začala velice záhy formovat neoficiální literatura. Umělci cítili potřebu najít nový komunikační kanál, jenž by nebyl řízen komunistickou mocí. Zakázaní autoři pořádali bytové semináře, na nichž se diskutovalo o kultuře, o nových literárních spisech apod. Z těchto setkání vznikla první neoficiální samizdatová ediční řada *Edice Petlice*, jejímž zakladatelem je spisovatel a novinář Ludvík Vaculík. Spolu se svými přáteli strojopisně prepisovali díla, jež nebyla přijata v oficiálních nakladatelstvích. *Edici Petlice* následovaly další edice, např. *Kvart* či *Edice Expedice*. Do roku 1989 vzniklo na 70 samizdatových edic.¹⁴ Samizdatové texty vycházely ve velice omezených nákladech, většinou se jednalo o náklad v počtu kolem 20 kusů.¹⁵ Rozmach samizdatových edic a jejich tisků přichází na konci sedmdesátých let spolu s formováním *Charty 77*.

Během normalizačního období se vydělila ještě jedna větev české literatury. Zásadou českých emigrantů začala v zahraničí vznikat exilová nakladatelství. Náklady těchto tisků se pohybovaly kolem několika set kusů.¹⁶ Jedno z prvních zahraničních nakladatelství - nakladatelství *Index* - bylo založeno Adolfem Müllerem a Bedřichem Utitzem v roce 1971 v Kolíně nad Rýnem, dále jmenujme jedno z nejznámějších

---

¹¹ BRABEC, Jiří. *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty (1991-2008)*. 1. vyd. Editor Jiří Flaišman, Michal Kosák. Praha: Akropolis, 2009, s. 157

¹² Tamtéž, s. 158

¹³ MACHALA, Lubomír (red.). *Panorama české literatury: (Lit.dějiny od počátků do současnosti.)*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 1994, s. 395

¹⁴ Tamtéž, s. 396

¹⁵ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 854

¹⁶ Tamtéž, s. 854

exilových nakladatelství torontské *Sixty-Eight Publishers* založené manželi Škvoreckými rovněž v roce 1971. Významná nakladatelství působila také v Mnichově, Curychu nebo Londýně.¹⁷ Knihy vydávané v zahraničí byly primárně určené pro zahraniční trh, tedy pro další emigranty. Dostat tyto tisky do izolovaného Československa představovalo velký problém.

1.1.2.2 Charta 77

Nezávislé občanské uskupení pojmenované *Charta 77* získalo název podle svého prvního oficiálního dokumentu vydaného k 1. lednu 1977. Její myšlenky pramení z „*odhodlání čelit násilí humánními prostředky a z přesvědčení, že politické zájmy nemohou být nadřazeny mravním zásadám.*“¹⁸ Prvními mluvčími této iniciativy se stali filozof Jan Patočka, bývalý člen KSČ Jiří Hájek a dramatik a disident Václav Havel. Jan Patočka tvrdí, že Charta chce stát mimo mocenskou politiku, chartisté na sebe pouze berou povinnost nemlčet k bezpráví.¹⁹ Úvodní prohlášení *Charty 77* bylo zveřejněno i v zahraničním tisku.

Charta požadovala dodržování lidských a občanských práv, k čemuž se Československo zavázalo v rámci podepsání smlouvy na jednání o spolupráci evropských států v Helsinkách v roce 1975 (tzv. *Závěrečný pakt*). Komunistická vláda obcházela tyto závazky, a proto „*se bývalí členové KSČ, prominentní nekomunističtí intelektuálové a křesťanské kruhy dohodli na vytvoření otevřeného, neformálního společenství, usilujícího o dodržování lidských a občanských práv, zakotvených v mezinárodních paktech.*“²⁰ K nejvýznamnějším požadavkům *Charty* patřilo dodržování práva na svobodný projev člověka.

Jeden z předních českých literárních historiků, filozof a signatář *Charty 77* Václav Černý ve svém textu *K otázce chartismu* uvádí hlavní problém československé vlády s touto iniciativou. Černý říká, že zásadním nedostatkem bylo okamžité odmítnutí dialogu ze strany KSČ. Vláda tím, že námitky týkající se nedodržování základních

---

¹⁷ MACHALA, Lubomír (red.). *Panorama české literatury: (Lit.dějiny od počátků do současnosti.)*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 1994, s. 396

¹⁸ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 866

¹⁹ Tamtéž, s. 867

²⁰ MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 334

stanov z Helsinské konference smetla ze stolu a začala perzekvovat signatáře Charty, potvrdila svou omezenost a jen si uškodila v očích normalizační společnosti.²¹

Lidé, kteří souhlasili se zněním *Charty 77* a svou podporu jí vyjádřili podpisem, nemohli být souzeni. Nijak neporušovali zákon. Naopak požadovali po komunistické vládě dodržování evropských závazků. Československá vláda si toho byla vědoma a musela přijít s jiným řešením. Signatáři Charty byli pronásledováni bezpečnostními složkami komunistického státu, byli propouštěni ze zaměstnání a nemohli najít adekvátní práci. StB se snažila najít jiné záminky pro odsouzení chartistů, v několika případech se jim to povedlo a signatáři skončili před soudem a následně ve vězení.²²

Odpovědí na znění *Charty 77* bylo mimo jiné sepsání tzv. *Anticharty*. Vláda sezvala do Národního divadla představitele kulturní sféry – herce, zpěváky, režimem povolené spisovatele – a nechala je podepsat prohlášení, v němž se distancují od znění Charty a vyjadřují loajalitu režimu. Komunistická strana tím chtěla snížit vliv chartistů. Václav Černý komentuje dění kolem této podpisové akce takto: „*A přítomným nebyl sdělen text Charty, a nevěděli tedy, proti čemu protestují: ted' se smál již celý národ, podnik byl okázale rozmáchlým gestem do vzduchu, aktem čiré absurdity, a výsledkem bylo tedy striktní a jmenovité rozdělení domácí kulturní obce na signatáře Charty a ty, kdo v české kultuře dovedou za vrchnostenskou výzvu k opatrné poslušnosti odsoudit bez slyšení.*“²³ Tzv. *Anticharta* a další úkony namířené proti volání po naplňování mezinárodních smluv přispěly k vyjasnění názorů a polarizaci společnosti.

Osobou, jež je pro většinu občanů ztělesněním *Anticharty*, se stala populární normalizační herečka Jiřina Švorcová. Eva Kantůrková se ve svém vzpomínkovém textu *Vy nám taky* vyjadřuje k výběru této herečky jako ústřední postavy celého jednání: „*Dalo se věřit, že o textu, který čte, nemá vnitřní pochybnost. Taky proto vybrali ji. Nikdo jiný by roli tak přesvědčivě nezahrál. Tenkrát si režim hledal viditelné patníky, za které by se schoval.*“²⁴

Šíření Charty a jejích dokumentů přispělo k rozvíjení samizdatové publikační činnosti. Bylo třeba dostat hlavní myšlenky a požadavky chartistů mezi co největší počet českých občanů. Vznikají samizdatové literární časopisy (např. *Spektrum* nebo

---

²¹ ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 366

²² ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 364

²³ Tamtéž, s. 367

²⁴ KANTŮRKOVÁ, Eva a Václav DUŠEK. *Vy nám taky: momentky života*. 1. vyd. Praha: Erika, 2008, s. 159

Vokno) a sborníky. Začíná se utvářet paralelní „druhá kultura“ – underground. Jeho členové pořádají tajné koncerty, bytové semináře, divadla nebo výtvarné happeningy.²⁵ Václav Černý považuje významný rozvoj samizdatu, inspirovaný počínáním členů *Charty 77*, za jeden z neklíčovějších úspěchů chartistických snah.²⁶

---

²⁵ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 868

²⁶ ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 372

1.1.3 Revoluční rok 1989

Rok 1989 probíhal ve znamení řady změn nejen v Československu, ale ve všech zemích východního bloku. Rokem 1989 vyvrcholily snahy nespokojených občanů vymanit se z vlivu neperspektivního Sovětského svazu a touhy po svobodě.

Již během 80. let se začaly výrazně projevovat nesouhlasy o rozhodování Československa bez jeho vlastní účasti. Za všechny jmenujme například demonstrace v roce 1984, kdy vysokoškolští studenti protestovali proti rozhodnutí organizace NATO o rozmístění jaderných raket na československém území. Tento protest byl rychle rozeznán. Můžeme v něm ale spatřovat první známky veřejného odporu a snahy nespokojených občanů veřejně se vyjádřit ke skutečnostem, jež se jich přímo dotýkají.²⁷ Každoroční manifestace se pořádaly také k mezinárodnímu Dni lidských práv.²⁸

Ke slovu se postupně dostává generace narozená na konci 50. a zejména pak během 60. let. Své pocity osamělosti, zmaru a skepse pramenící z vyrůstání v nesvobodném komunistickém státě vyjadřují skrze poezii a hudební uskupení. Tato generace stojí na konci roku 1989 v první řadě nastávajících politicko-kulturních změn.²⁹

Ke konci roku 1988 se datuje začátek konce tzv. studené války mezi SSSR a USA. Po mírových jednáních ve Vídni během ledna 1989 dochází k jasnému definování politických, sociálních a lidských práv pro většinu evropských zemí.³⁰ Sovětský svaz na tomto jednání přislíbil, že přestane zasahovat do vnitřních záležitostí vlád jednotlivých zemí, jež spadaly pod sovětskou správu. Začíná se ztenčovat linie mezi západním kapitalistickým světem na straně jedné a socialistickým východním blokem na straně druhé. Během roku 1989 postupně padá komunistický režim v Polsku, Maďarsku, Bulharsku, Východním Německu, Rumunsku a koncem roku také v Československu.

---

²⁷ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 902

²⁸ Tamtéž, s. 918

²⁹ Tamtéž, s. 903

³⁰ MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 389

1.1.3.1 Sametová revoluce

Bylo jen otázkou času, kdy se změny dějící se v okolních zemích z východního bloku dostanou i do Československa. I v komunistické straně se začalo tvořit reformní křídlo, jež požadovalo rychlejší změny pro zlepšení vnitrostátní ekonomiky. Požadovalo také větší samostatnost vlády. Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš se těchto změn velmi obával a k progresi uvnitř státu nedoházelo.³¹

Na síle začala nabírat opozice. Ve stále větší míře se šířily samizdatové texty, do této doby se datuje také založení Lidových novin.³² Od počátku roku probíhají ve významné státní dny a svátky – tedy např. výročí smrti Jana Palacha, výročí ruské invaze, oslavy vzniku Československa apod. – demonstrace namířené proti vládě. Postupně začaly vznikat a rozvíjet se občanská hnutí, např. *Hnutí za občanskou svobodu* nebo *Demokratická iniciativa*. Z iniciativy *Charty 77* je sepsána petice *Několik vět*, jež požaduje veřejné diskuze o politických a společenských tématech, propuštění politických vězňů a svobodu sdělovacích prostředků.³³ Tuto petici podepsalo přes 30 tisíc lidí.³⁴ Ke kritice režimu se veřejně zapojuje i křesťanská část společnosti. Napětí ve společnosti rostlo a síla komunistické moci se pomalu, ale jistě rozpadala.

V Mezinárodní den studentstva 17. listopadu pořádali studenti v Praze průvod k uctění této památky. Do průvodu se zapojili představitelé kulturní sféry, členové občanských uskupení a mnoho dalších lidí. Celkový dav čítal na 10 000 lidí a provokoval vykřikováním protikomunistických hesel. V podvečer byla demonstrace brutálně rozehnána uniformovanými složkami režimu. Odpovědí na tvrdý zásah ze strany komunistické vlády se stalo založení *Občanského fóra*, jehož vedení se ujal Václav Havel. Lidé po celé republice začínají vstupovat do stávek, denně se pořádají demonstrace usilující o změnu stavu ve společnosti. Listopadové demonstrace vešly do českých a slovenských dějin pod pojmenováním sametová revoluce.

Komunistická vláda ztratila i podporu Sovětského svazu, když v prosinci označili okupaci Československa probíhající od srpna 1968 za protiprávní.³⁵ Během prosince 1989 jmenoval prezident Československé socialistické republiky Gustáv Husák novou vládu a následně oznámil svou rezignaci. Jeho rezignaci předcházelo právě ustanovení

---

³¹ MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 392

³² Tamtéž, s. 393

³³ Tamtéž, s. 394

³⁴ KAŠPAR, Oldřich. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*. Pardubice: Kora, 1997, s. 192

³⁵ Tamtéž, s. 394

nové vlády, v níž komunisté stanuli v menšině.³⁶ Do konce roku bylo založeno Federální shromáždění, jež zvolilo prezidenta nově vzniklé svobodné republiky.³⁷

---

³⁶ KAŠPAR, Oldřich. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*. Pardubice: Kora, 1997, s. 193

³⁷ MENCL, Vojtěch a kol. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 396

1.2 Situace po listopadu 1989

Situace se po listopadu 1989 razantně obrátila. Důsledky sametové revoluce přinesly změny nejen politické. Přeměňovat se začala ekonomika státu a společnost celkově. Nová vláda v čele s prezidentem Václavem Havlem a *Občanským fórem* připravují svobodné volby, které se uskutečnily v červnu roku 1990.³⁸ Československá federativní republika vychází vstříc demokracii.

Dalším významným mezníkem bylo přijetí tzv. lustračního zákona v roce 1991, podle něž *„některé funkce ve státních orgánech a organizacích nemohou vykonávat osoby, jež byly příslušníky či agenti StB, členy Lidových milicí, nebo akčních výborů Národní fronty po roce 1948.“*³⁹ Posléze se objevují také tzv. *Cibulkovy seznamy*, jež poskytovaly neoficiální seznamy spolupracovníků StB.

K problematice těchto seznamů se vyjadřuje i Eva Kantůrková v již zmiňované knize *Vy nám taky*. Tyto seznamy, které vycházely v tisku, srovnává například se seznamy popravených lidí během období heydrichiády. Z autorčina postoje je cítit úzkost a zklamání. *„Odškrtávala jsem si pouze členy Obce spisovatelů, jejíž jsem v té době byla předsedkyní. Ten seznam se vzpouzel všemu rozumnému a na něm jsem pochopila, že obec se má stmělovat, nikoli rozdělovat jakýmkoli vnějšně umělým pnutím.“*⁴⁰ I vydání tzv. Cibulkových seznamů rozdělilo národ na dva tábory – jedni zastávali názor podobný jako Kantůrková, zbytek nekompromisně odstříhнул bývalé konfidenty.

Po volbách v roce 1992 se začínají projevovat rozdílné zájmy Česka a Slovenska. Do popředí moci se dostávají dvě nejsilnější strany – *Občanská demokratická strana* a *Hnutí za demokratické Slovensko*. Po dlouhých jednáních se zástupci obou zemí dohodnou na rozdělení Československa. K prvnímu lednu 1993 vznikají dva oddělené státy – Česká republika a Slovenská republika.⁴¹

Již bylo řečeno, že změny se odehrávají i na poli kulturního života. S postupným otevíráním hranic se do Česka dostávají zahraniční kapely, filmy a samozřejmě i literatura. Češi rovněž znovu objevují umělecké tvůrce, již byli během 70. a 80. let zakázáni.

---

³⁸ KAŠPAR, Oldřich. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*. Pardubice: Kora, 1997, s. 193

³⁹ Tamtéž, s. 193

⁴⁰ KANTŮRKOVÁ, Eva a Václav DUŠEK. *Vy nám taky: momentky života*. 1. vyd. Praha: Erika, 2008, s. 160

⁴¹ Tamtéž, s. 194

1.2.1 Česká polistopadová literatura

Během období tzv. normalizace existovala česká literatura ve třech oddělených proudech. V první řadě to byla literatura oficiální, tedy literatura režimem povolených autorů. Vedle literatury oficiální začala velice záhy vznikat neoficiální odnož. V tomto případě hovoříme o literatuře samizdatové, za níž zodpovídali komunistickou stranou odmítaní spisovatelé, filozofové a písničkáři. Poslední proud se rozvíjel za hranicemi československého státu v exilu. Po listopadových událostech roku 1989 se tyto tři velmi heterogenní proudy slily v jeden. Literatura přestává podléhat mocenským zásahům, nachází svou vlastní svobodu.

Po zániku socialistického *Svazu českých spisovatelů* je nově založena *Obec spisovatelů*, která měla zaštitit všechny spisovatele různých názorů a uměleckých zaměření.⁴²

Ekonomické změny s sebou přinesly také masivní nárůst soukromých nakladatelství. O těchto menších podnicích se někdy hovoří jako o „nakladatelstvích jedné knihy.“ Zmíněná nakladatelství často vydala jen několik málo titulů.⁴³ Nejen nová, ale i stávající nakladatelství přinášejí velké množství titulů a doslova zahlcují čtenáře publikacemi autorů, kteří figurovali na seznamech zakázaných tvůrců.⁴⁴

Jiří Holý zmiňuje, že počátek devadesátých let probíhá ve znamení kulturního chaosu, „*neboť na trhu se objevují knihy z různých časových období i roztodivných hodnot, publikace samizdatové, exilové, díla po desetiletí ležící jako rukopisy v šuplících i pomíjející sezonní novinky.*“⁴⁵

Lubomír Machala v souvislosti s nejednotnou koncepcí české polistopadové literatury připomíná termín „nezavedená literatura.“ Tento pojem byl poprvé použit v časopise *Iniciály* v lednu 1990 a původně sloužil jako označení pro začínající mladé autory. Posléze bylo toto označení rozšířeno na všechny autory různého věku, kteří na počátku 90. let vstupují na literární scénu.⁴⁶

---

⁴² LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 920

⁴³ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s. 11

⁴⁴ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 920

⁴⁵ Tamtéž, s. 920

⁴⁶ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s. 11

Aleš Haman vidí v české polistopadové próze jednu spojovací tendenci. Dle jeho názoru je podobně jako celá postmoderní společnost silně antimimetická a rezignuje na příběh.⁴⁷ Výjimky nachází u autorů, jako jsou např. Pavel Kohout, Eva Kantůrková, Filip Topol nebo Petr Šabach. Ti podle něj na příběh ještě nerezignovali.⁴⁸

1.2.1.1 Přehled české literatury v 90. letech dle Lubomíra Machaly

Literární historie ještě zcela nezmapovala období posledních pětadvaceti let v české próze. Lubomír Machala však nabízí pohled na první roky svobodné literatury.

První výraznou tendenci spatřuje v denících a memoárových knihách. Na počátku devadesátých let nalezneme veliké množství vzpomínkových knih, jež většinou vypovídají o životě v šedých normalizačních letech. Osobnosti kulturní sféry měly potřebu „*konfrontovat oficiální normalizační propagandu s osobními zkušenostmi.*“⁴⁹ Machala dodává, že hojně vydávání memoárů souviselo s poptávkou na knižním trhu a s celosvětovým rozmachem non fiction literatury. Z podobných příčin se setkáváme také s četnými životopisy slavných osobností.⁵⁰

Další výraznou tendenci spatřuje v návratu k historické próze. Díla navracející se k historii vystupují z komunistických dogmat a přinášejí pohled na dějiny, jenž není ovlivněn totalitní propagandou.⁵¹

Významnou část prózy zastupují humoristická a satirická díla.⁵² Zde můžeme jmenovat Michala Viewegha, jako jednoho z hlavních představitelů humorné prózy. Vieweghova díla jsou typická svou situační a slovní komikou. V současné době je autorovi tato snaha o přílišnou líbivost, o niž se snaží za každou cenu, vytýkána.

Lubomír Machala si všímá velkého rozmachu žen - autorek a feministické prózy v české literatuře. „*Hnutí za ženskou emancipaci je nahrazeno feminismem.*“⁵³ Ženaspisovatelka si tak dobývá výsostní postavení. Ženské autorky se nevěnují pouze otázce feminismu (např. Eva Hauserová). Mnoho z nich nachází svou poetiku v humoristických prózách. Zde můžeme uvést například Halinu Pawlowskou, která se

---

⁴⁷ HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2003, s. 150

⁴⁸ Tamtéž, s. 153

⁴⁹ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s. 16

⁵⁰ Tamtéž, s. 16

⁵¹ Tamtéž, s. 18

⁵² Tamtéž, s. 18

⁵³ Tamtéž, s. 18

ve svých prvních prózách věnuje vyobrazení období 70. a 80. let v Československu. Humorné romány tvoří také základ literatury Zdeny Frýbové. Během 90. let přicházejí na scénu mladé autorky, jež zaujímají svými prvotinami. Prozaickou kariéru zahajuje mimo jiné Tereza Boučková, jež za své dílo *Indiánský běh* obdržela prestižní cenu Jiřího Ortena pro perspektivní mladé umělce. S osobitou poetikou přichází rovněž Iva Pekárková. Ta ve své románové prvotině podává svědectví o období tzv. normalizace, po odchodu do exilu se věnuje otázce českého emigranta, jež hledá vlastní identitu v cizím světě.⁵⁴

Mnohé prvotiny jsou vydávány autory, kteří se věnují sci-fi a fantasy literatuře. Otevřené hranice nabízejí spisovatelům možnost cesty do zahraničí, a vychází i velké množství cestopisů.⁵⁵

---

⁵⁴ KOŠNAROVÁ, Veronika. Iva Pekárková. In: *Slovník české literatury* [online]. 22. 4. 2009 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839&hl=pek%C3%A1rkov%C3%A1+>

⁵⁵ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s.20-21

2 Úvod do literární hermeneutiky

V interpretační části bakalářské práce budeme reflektovat texty, jež popisují období 70. a 80. let 20. století. Tato kapitola se proto věnuje základní charakteristice literární hermeneutiky, vědy zabývající se interpretací.

Pokud pátráme po významu díla, hledáme vlastně to, jakým způsobem text zaujímá čtenáře a co s ním dělá. Recipient dílo interpretuje i v okamžiku, kdy o něm rozmlouvá se svými přáteli apod.⁵⁶

Hermeneutiku chápeme jako vědu o interpretaci literárních děl, jejíž základy nalezneme již ve starověku a následně středověku. V těchto dobách se interpretace vázala k mytickým příběhům, potažmo ke středověké homiletice. Během novověku je hermeneutika téměř výhradně zaměřena na výklad *Nového zákona*. V historii byla hermeneutika vědou specializovanou na interpretaci Bible. Základem bylo najít smysl náboženských textů.⁵⁷ Klíčovou myšlenkou novověké hermeneutiky bylo přinést všeobecnou a neměnnou platnost díla.⁵⁸

Cílem literárních interpretací je nalezení smyslu daného díla. Vědou o interpretaci se na přelomu 19. a 20. století začíná zabývat teoretik Wilhelm Dilthey.⁵⁹ Dilthey v návaznosti na myšlenky protestantského teologa F. D. E. Schleiermachera tvrdí, že porozumění textu je vždy individuální a interpretace textu je proměnlivá. Text samotný je jinak čten v rozdílných dobách s různým politicko-kulturním uspořádáním. Dilthey říká, že „*konečným cílem hermeneutického postupu je pochopit autora lépe, než on rozumí sám sobě.*“⁶⁰

S tímto předpokladem přichází problém tzv. hermeneutického kruhu. „*Na základě jednotlivých slov a jejich spojení pochopíme celek díla, zároveň však plné porozumění něčemu jednotlivému již předpokládá rozumění celku.*“⁶¹ To znamená, že není možné porozumět jen částem textu, nebo naopak pouze textu jako komplexnímu celku. Předpokládá se, že čtenář k interpretovanému textu přistupuje s nějakou životní a čtenářskou zkušeností. Má povědomí o kultuře, historii, dokáže se pohybovat na poli literárního kontextu.

---

⁵⁶ CULLER, Jonathan D. *Krátký úvod do teorie literatury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002, s. 65

⁵⁷ SZONDI, Peter. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, s. 136

⁵⁸ MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 416

⁵⁹ Tamtéž, s. 416

⁶⁰ Tamtéž, s. 417

⁶¹ Tamtéž, s. 417

2.1 Koncepce F. D. E. Schleiermachera

Pro Schleiermacherovo pojetí hermeneutiky je klíčové porozumět osobě autora. Poznáme-li autora zcela do detailu, můžeme pravdivě interpretovat jeho dílo. Dle jeho pojetí je porozumění textu chápáno jako „rozumění autorovi a jeho vztahu k textu.“⁶² Je nutné sledovat genezi díla.

Schleiermacher na konci 19. století sledoval historický vývoj pojetí interpretace literárních děl. Jelikož se významná většina těchto teorií vázala k interpretaci *Nového zákona*, nemohly být tyto koncepce poplatné literatuře celkově. Žádná z předchozích teorií interpretace není teorií v tom pravém slova smyslu. Schleiermacher rozšiřuje oblast zájmu i na další oblasti literárního umění (noviny, mluvené rozhovory apod.).

Autor tvrdí, že „člověk něčemu rozumí teprve tehdy, uznal-li to za nutné a může-li to zkonstruovat.“⁶³ Průběh interpretace a její výsledek chápe jako konstrukci. Nepovažuje za nutné najít smysl něčeho, co nelze zkonstruovat.⁶⁴

2.2 Pojetí H. G. Gadamera

Německý filozof a fenomenolog Hans Georg Gadamer navazuje na práci svého učitele Martina Heideggera, jenž rozvíjí Husserlovu koncepci tzv. fenomenologie. Fenomenologie je vedle existencialismu druhým nejsilnějším myšlenkovým proudem, jenž ovlivnil celé 20. století. Fenomenologie je metodou poznání, která se snaží o pravé uzření podstaty, chce vidět věci tak, jak doopravdy jsou. Martin Heidegger pracuje s fenomenologií jako s metodou poznání bytí. Gadamer přejímá Heideggerovu myšlenku a rozvíjí ji v rámci svého pojetí hermeneutiky.

V první řadě odmítá strukturalismus. Dle jeho názoru umělecké dílo není pouhou strukturou, v níž má každý znak svou funkci. Odklání se od snahy interpretovat dílo jako celek, což je tendence typická právě pro strukturalismus.⁶⁵ Gadamer jako text bere jakýkoli projev, jenž je nutný pochopit a interpretovat.⁶⁶ Nejde mu však jen o pochopení

---

⁶² SZONDI, Peter. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, s. 133

⁶³ Tamtéž, s. 137

⁶⁴ Tamtéž, s. 137

⁶⁵ MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 425

⁶⁶ Tamtéž, s. 422; více viz. GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I: Nárys filosofické hermeneutiky*. Vyd. 2. Praha: Triáda, 2014, 416 s. ISBN 978-80-87256-62-6; GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda II: dodatky, rejstříky*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2011, 471 s. ISBN 978-80-87256-44-2.

textu samotného, jako tomu bylo v období novověkém, ale o porozumění sobě sama skrze umělecký text.⁶⁷ Gadamer odsunuje postavu autora textu z pozice jediného garanta pravdivosti díla.

Gadamer praví, že „*Sami sebe poznáme skrze tradici, do níž dílo patří, a naopak, dílo interpretujeme skrze naše před-soudy. (...) Základem porozumění je věc, o níž text mluví.*“⁶⁸ Neexistuje jednotná interpretace literárních děl, každý recipient se v textech koncentruje na to, co je mu blízké. To však neznamená, že interpretace nemají svoje limity. „*Určitému dílu nelze přisoudit libovolný význam: klade odpor a my si musíme dát práci s tím, abychom ostatní přesvědčili o případnosti našeho čtení.*“⁶⁹

Gadamer dále tvrdí, že čtení a porozumění textu je neustálý živý proces, proto nedocházíme k jedné interpretaci. Samotný recipient může dílo v průběhu svého života chápat odlišně a je schopen nacházet při několikerém čtení další významy.

---

⁶⁷ MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 423

⁶⁸ Tamtéž, s. 423

⁶⁹ CULLER, Jonathan D. *Krátký úvod do teorie literatury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002, s. 74

3 Pohled první: Michal Viewegh

3.1 Michal Viewegh

Michal Viewegh, narozený v roce 1962, patří do silné generace současných českých spisovatelů. Je absolventem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, krátce působil jako pedagog a jako redaktor *Českého spisovatele*.⁷⁰ Svými povídkami debutoval již během 80. let (v příloze *Mladé fronty* a v *Mladém světě*), autorstvím se živil od roku 1995.⁷¹

Vieweghovy knihy oplývají autorovým typickým humorem. Kromě humoristické tvorby se věnuje také detektivní tematice a románům z prostředí vysoké politiky.

Literární historik a kritik Aleš Haman oceňuje *Báječná léta pod psa*, autorův druhý román, díky němuž se dostal do povědomí široké veřejnosti. Vyzdvihuje nazírání na období tzv. normalizace očima chlapce. Podle Hamana Viewegh přinesl do literatury v té době nezvyklou poetiku.⁷² „*Toto tragikomické vidění přispělo k tomu, že jeho próza nebyla rysů jisté nonkonformnosti ve srovnání s rigorózně negativním mravním pohledem na totalitní minulost.*“⁷³ K autorově další tvorbě se literární kritika vyjadřuje méně kladně. Nicméně čtenářský úspěch Michala Viewegha je zaručen každé jeho knize.

V současnosti řadíme Viewegha k nejčtenějším a nejoblíbenějším českým autorům. Každá jeho kniha přichází na knižní trh s nálepkou bestseller i přes to, že jeho díla se stávají variacemi na jedno a to samé téma. Podle jeho mnohých textů vznikly divácky úspěšné filmy.

---

⁷⁰ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s. 160

⁷¹ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. In: *Slovník české literatury* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895&hl=viewegh+>

⁷² HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2003, s. 155

⁷³ Tamtéž, s. 155

3.2 Báječná léta pod psa

Autobiograficky laděná kniha *Báječná léta pod psa* (1992) je druhým dílem Michala Viewegha (1962), jehož lze zařadit mezi nejprodávanější spisovatele v Čechách. Právě tento román, v němž se vrací zejména do období svého dětství a dospívání, jej zařadil mezi nejoblíbenější autory. Vieweghův druhý román byl vydán v roce 1993 a okamžitě si získal mimořádný ohlas nejen u čtenářů, ale i u kritiků. Michal Viewegh za něj také obdržel Cenu Jiřího Ortena, jež je udělována výjimečným literárním talentům do třiceti let.⁷⁴ Dle Vladimíra Papouška může za vysokou popularitu a následnou kanonizaci díla především skutečnost, že „*text odpověděl na jisté aktuální ladění společnosti a čtenářů*“⁷⁵.

Pokusíme-li se o rozbor názvu díla, rovnou se nám načrtne směr, jenž povede naši interpretaci. Kniha pojednává o období tzv. normalizace, nesetkáváme se však s ostrou kritikou režimu a systému společnosti, zároveň nás autor nepřesvědčuje o správnosti tehdejšího kulturně politického uspořádání.⁷⁶ Spojení „báječná léta“ odkazuje především na dobu autorova dětství a dospívání, jež probíhalo právě v 70. a 80. letech. To, že autor tato léta popisuje idiomem „pod psa“, naznačuje atmosféru doby.

3.2.1 Analýza díla

Vieweghovo vyprávění začíná nastíněním zásadních událostí v rodině ústřední postavy a vypravěče příběhu – Kvida – ještě před jeho narozením, tedy na počátku 60. let. Příběh se více rozvíjí po jednadvacátém srpnu 1968 a končí po roce 1989, kdy se vypravěč-spisovatel setkává se svým nakladatelem a projednávají detaily knižního zpracování osudů jeho rodiny. Dialogy s redaktorem rovněž prostupují jinak celistvým vyprávěním.

Mladá rodina se krátce po srpnové okupaci stěhuje z Prahy do malého městečka Sázava a snaží se nenásilně a nenápadně zapadnout mezi starousedlíky. Integraci jim komplikuje hlavně fakt, že se rodina neangažuje ve stranické činnosti. Kvido se svými rodiči žije v neutěšených podmínkách. Až narození dalšího dítěte donutí otce učinit zásadní krok, jímž si dopomůžou k lepšímu bytu. „*Ale ty nejsi vidět. (...) Nemyslím*

⁷⁴ MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, s. 33

⁷⁵ PAPOUŠEK, Vladimír. *Strategie kanonizace*. in: *Česká literatura rozhraní a okraje: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?)* : [Praha, 28.6.-3.7.2010]. 1. vyd. Editor Lenka Jungmannová. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2010, s. 20

⁷⁶ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 922

v kanceláři, ale mezi lidma, politicky (...) nepřihlásil ses na VUML, na schůze nechodíš, funkce nemáš, neangažuješ se, zkrátka nic!“⁷⁷ Po jednání se soudruhem Šperkem se Kvidův otec rozhodne přihlásit na VUML.⁷⁸ Na oplátku dostane klíče od krásného velkého domu i se zahradou. „*Doufám, že nás nezklameš. A chraň tě pánbůh, jak nebudeš věšet vlajky – vodíme kolem lampiónovej průvod!*“⁷⁹

Pro Kvidova otce je typické, že se raději vyhýbá všem konfliktům a nepříjemným konfrontacím, proto se také rozhodne přijmout Šperkovu nabídku. Na druhou stranu si také zoufá, že jeho červený diplom z vysoké školy a státní zkoušky z angličtiny a němčiny samy o sobě nic neznamenají, nového významu a relevantnosti nabývají až právě se zapsáním na VUML. Mezi další ústupky, na které Kvidova rodina přistoupí, aby si polepšila ve své situaci, patří například přijetí štěněte vlčáka a připojení Kvidova otce k fotbalovému týmu Sázavy.

Rodina ohýbá své vlastní přesvědčení na úkor spokojeného života. Pro generaci narozenou až po roce 1989 je až absurdní představa, že adekvátní zaměstnání absolventa vysoké školy, inženýra ekonomie, je podmíněno adoptováním psa, z něhož má jeho manželka panický strach. Kvidův otec nedisponuje ani velkým sportovním talentem. Po prvním fotbalovém tréninku se snaží soudruhu Šperkovi naznačit, že na kopanou nemá talent. „*Co děláš, smál se Šperk. Byl jsi vidět!*“⁸⁰ Právě „být viděn“ se stává klíčovým. Díky tomu, že se Kvidův otec zapojuje do dění a přispívá k budování socialismu v obci, je mu umožněno pracovníě vycestovat do Londýna.

Pro Kvidovu rodinu znamená tento jeho výlet zásadní proměnu vnímání situace v Československu. Otec se ze Západu vrátí šokovaný tamějšími, s Československem nesrovnatelnými, poměry. Obdivuje otevřenost Západu, komfort v hotelech, v Londýně se cítil být mnohem úspěšnějším. Uvědomuje si také, že v cizině by nemusel ustupovat ze svých zásad, jeho vzdělání, by mělo mnohem větší hodnotu než doma v Československu. Mnohem energičtější a s nově nabytým sebevědomím se Kvidův otec vrací do vlasti a samozřejmě oba světy srovnává. Jeho novému náhledu na situaci dopomáhají stále častější výlety za hranice, z nichž se vždy vrací plný energie a stále více kritický vůči režimu ve své domovině. I přes svou nespokojenost se však otec nesnaží veřejně poukázat na rozdíly mezi Západem a Východem. O své pocity se dělí jen v rámci své rodiny a nejužšího okruhu známých. Jinak stále zůstává součástí davu.

⁷⁷ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 61

⁷⁸ Večerní škola marxismu-leninismu

⁷⁹ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 62

⁸⁰ Tamtéž s. 93

Právě toto pokrytectví je mu vyčítáno jeho manželkou. Kvidův otec zůstává pasivní a tím pádem i loajální režimu.

Otcovy výlety za hranice komunistického státu se dotknou i Kvidových prarodičů. Autor v četných epizodách leckdy velmi úsměvně popisuje střety východní a západní reality. Jeden z Kvidových dědečků je například velmi nadšený z propisky s digitálním ukazatelem času či z plastových příborů, jež si jeho syn přivezl ze svých cest. Tyto věci označuje jako „krásné“, jeho syn se snaží o střízlivější pohled. „*Jo hloupost, řekl dědeček a zvýšil hlas. (...) Tak mi teda řekni, proč sem zrovna takovou krásnou hloupost ty kurvy komunistický nedovezou!*“⁸¹ Dalším střetem se západní kulturou je pak pro celou rodinu také návštěva otcovy kolegyně z Jugoslávie Mirjany, která je díky pracovním cestám také ovlivněna západní kulturou a myšlením.

Svou roli má v *Báječných letech* také český spisovatel a signatář Charty 77 Pavel Kohout. V knize vystupuje jako soused a přítel rodiny. Vzhledem k tomu, že po sepsání Charty byli všichni její signatáři pronásledováni, rodina se zprvu svého starého přítele straní, nechtějí se dostat do potíží. Je zajímavé sledovat, jak se v Kvidových rodičích pere jejich vlastní morálka a přesvědčení o nesmyslnosti pronásledování signatářů Charty s touhou po nekonfliktnosti a klidu rodiny. Rodina si musí vybrat, na jakou stranu se postaví. Nakonec opětovnému spřátelení s Pavlem Kohoutem dopomůže náhodné setkání v obchodě. Jedna z návštěv u manželů Kohoutových skončí pro Kvidovu rodinu nepříjemným setkáním s jejich „ostrahou“. Scházení se s nepřáteli režimu se rovněž stává posledním důvodem pro nucenou změnu zaměstnání Kvidova otce. Ten následně na vše rezignuje. Je zlomen bezmocí cokoli proti příkoří udělat, dobrovolně si vybere místo vrátného a zcela rezignuje na svou kariéru. Mnohem více je jeho společenskou degradací postižena jeho rodina. Kvido a jeho bratr otce nechápou a jejich matka se za něj stydí. Otec je čím dál více apatický, ztrácí chuť se jakkoli podílet na chodu domácnosti a ve volných chvílích si vyrábí rakev.

Rodinu začíná sužovat i otcova až komická paranoia. Kvidův otec jen šeptá, schovává staré fotografie, bojí se odposlouchávání telefonu. „*Oni můžou všechno, copak to vážně nechápete?*“⁸² Je třeba zmínit, že po pádu režimu Kvidův otec opět ožije, najde novou sílu do života a vrátí se ke svému původnímu oboru.

---

⁸¹ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 114

⁸² Tamtéž, s. 154

V průběhu celého příběhu nacházíme drobnosti, jež jsou pro polistopadovou generaci minimálně zarážející. „*Ani umřít nemůže člověk svobodně?!*“⁸³ Tímto zvoláním reaguje Kvidova matka při organizování pohřbu své matky, kdy je jí například zakázáno nechat na parte natisknout citát Williama Shakespeara. Je rozhořčená z toho, že musí vybírat jen ze seznamu povolených citátů. Setkáváme se také se zmínkami o dalších významných odbornících, kteří byli poznamenáni režimem a se svými vysokoškolskými diplomy a stipendii z amerických univerzit skončili jako topiči.

3.2.2 Zobrazení normalizace

Pro Vieweghovu tvorbu je typické mísení fikce se skutečností a snaha o duchaplnou zábavnost díla.⁸⁴ Z výše uvedeného je patrné, jakým způsobem Michal Viewegh vyobrazuje období tzv. normalizace. Tato hra se čtenářem, který se může jen domnívat, do jaké míry je dílo autobiografické, již byla zmíněna. Navíc pokud se nezabýváme autorovým životopisem, toto napětí mezi fikcí a realitou je pro naši interpretaci naprosto bezpředmětné. Více nás bude zajímat humor, který prostupuje celým textem. Autor nezaujímá výrazně kritický postoj k situaci v Československu, ani ke komunistickému režimu jako takovému. Veškerá líčení útrap Kvidovy rodiny, jež jsou spjata se životem v komunistickém státě, zlehčuje využití jak slovního, tak i situačního humoru.

Ačkoli je kniha vyprávěna z pohledu dospívajícího Kvida, jako hlavní postava se nám jeví spíše jeho otec. Postava Kvidova otce totiž dostává nejvíce prostoru v konfrontaci s komunistickým režimem. Jako hlava rodiny právě on musí dělat určitá nevyhnutelná rozhodnutí a stává se tak obětí soudruhů v Sázavě a potažmo tak i celého komunistického režimu. Postupná proměna z racionálního inženýra, který se zprvu snaží jen o co nejpříznivější podmínky k žití pro svou rodinu, přes muže, jenž se pod tlakem doby dostává až na pokraj šílenství, zpět v racionálního inženýra, je jednou z nosných linií knihy. Na jeho příběhu je nejlépe poukázáno na bezmocnost jedince vůči systému. Nicméně ani vyobrazení osudu Kvidova otce není popsáno příliš tragicky.

Během vyprávění sledujeme, jak je „*nenormální pasováno na normu*“⁸⁵. Autor poukazuje na tuto skutečnost poměrně často. Zároveň ale nezaujímá kriticky vyhraněný postoj k situaci v Československu a ke komunistickému režimu. Alena Fialová spolu

⁸³ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 150

⁸⁴ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 922

⁸⁵ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 181

s Joannou Królak hovoří v souvislosti se shovívavým pohledem na nedávnou minulost o tzv. ostalгии.⁸⁶ K rysům, které se vážou k výše zmíněnému vyrovnávání se s minulostí, se ještě dostaneme v následujících kapitolách.

Pro pamětníky, již se nestali obětí režimu, se tak dílo může stát humornou vzpomínkou na jejich vlastní mládí, pro generace mladší je kniha přesně tou „groteskní kronikou osudu jedné rodiny,“ která je avizovaná na obalu knihy.

---

⁸⁶KRÓLAK, Joanna. *Prvky camp-estetiky v recesistických projevech ostalgie*. in: *Česká literatura rozhraní a okraje: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?)* : [Praha, 28.6.-3.7.2010]. 1. vyd. Editor Lenka Jungmannová. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2010, 629 s.

4 Pohled druhý: Irena Dousková

4.1 Irena Dousková

Irena Dousková (1964) vystudovala Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, ale po studiu na vysoké škole se živila převážně jako dramaturgyně a novinářka. Od roku 2005 je autorkou na volné noze.⁸⁷ Dousková publikovala v mnoha časopisech a novinách, její články nalezneme například v *Divadelních novinách* (příspěvky z let 2008-2009), *Tvaru*, *Literárních novinách*, či *Mladé frontě*.⁸⁸

Stejně tak jako Michal Viewegh patří i Irena Dousková mezi nejpopulárnější české spisovatele. Pro autorku je typické autobiografické zaměření jejích prozaických děl, jež je nejvíce patrné v dílech *Hrdý Budžes* a *Oněgin byl Rusák*, v nichž vystupuje Helenka Součková coby Douskové alter ego. Autorka v těchto dílech s ironií sobě vlastní vzpomíná na období svého dětství a dospívání poznamenané všudypřítomným budováním reálného socialismu, konceptu nastoleném po roce 1968.

Autobiografické prvky prostupují celou její tvorbou. Na její díla má vliv komplikovaný vztah s biologickým otcem židovského původu. Toto téma zpracovává ve své románové prvotině *Goldstein píše dceři*. V knize je patrný autorčin zájem o judaismus.⁸⁹ Ústřední téma díla tvoří, vedle otázek o židovské víře, navazování vztahu dospělé dcery s otcem, jenž emigroval do Izraele. Na zajímavosti dílu přidává vyprávění formou dopisů.⁹⁰

Vedle románové tvorby se autorka věnuje kratším prozaickým útvarům. Vyšlo jí několik povídkových souborů, jež jsou koncentrovány na člověka, na jeho intimní svět, niterní problémy a na otázky po smyslu lidské existence.⁹¹

---

⁸⁷ *Stránky Ireny Douskové* [online]. © [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.douskova.cz/bio/>

⁸⁸ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Irena Dousková. In: *Slovník české literatury* [online]. 30. 11. 2010. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1637&hl=douskov%C3%A1+>

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ *Stránky Ireny Douskové* [online]. © [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.douskova.cz/knihy/>

⁹¹ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Irena Dousková. In: *Slovník české literatury* [online]. 30. 11. 2010. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1637&hl=douskov%C3%A1+>

4.2 Hrdý Budžes – analýza díla

Druhý román Ireny Douskové *Hrdý Budžes* (1998) můžeme považovat za její nejznámější a zřejmě také nejoblíbenější prózu. Popularitě napomáhá také velice úspěšná divadelní inscenace díla, na jejíž dramatinizaci se sama autorka podílela.

Ústřední postavou a vypravěčkou rodinné historie je žákyně druhé třídy Helenka Součková, jež našla svůj předobraz v samotné autorce. Skrze postavu dětského vypravěče nacházíme, kromě autobiografických prvků, další podobnost s Vieweghovými *Báječnými lety*, jejichž část je rovněž vyprávěna z pohledu malého, přemoudřelého Kvida. Helenka nám jako dětský vypravěč nabízí další pohled na život v Československu v 70. letech.

Helenka vyrůstá v rodině, která ne zcela zapadá do klasických osnov komunistického režimu. Helenčina matka a nevlastní otec se živí jako herci na menším městě. Jejich dcera tak díky tomu prožívá dětství v divadelní šatně a setkává se s často liberálnější smýšlením divadelníků.

Helenka se vzhledem k vyrůstání jen ve společnosti dospělých osob stylizuje do jednoho z nich. Jelikož se jedná o moudré a všetečné dítě, málokdo se před ním může mít na pozoru. Divadelníci častokrát zapomenou, že se mezi nimi ono osmileté dítě nachází a jednají a mluví, tak jak by si před dítětem běžně nedovolili. Helenka tím pádem přichází k mnoha informacím a výrokům, jež jen těžko chápe, ale přesto se nebojí je používat v další komunikaci. Právě z tohoto napětí, kdy jsou malému dítěti do úst vkládány jeho věku zcela nepatřičné názory, pramení zábavnost díla. Osmileté dítě přejímá názory svých rodičů a jejich přátel a beze studu a s dětskou bezprostředností se jimi ohání, aniž by častokrát vědělo, co ony vyřčené věty znamenají a jaký důsledek by v kontextu doby mohly mít. Od Helenky tedy můžeme mimo jiné slyšet, že: „(...) *Rusové a komunisti jsou svině, ale nesmí se to říkat.*“⁹²

I Helenčina rodina je neblaze poznamenána neochotou spolupracovat s režimem v okamžiku, kdy její matka odmítne vstoupit do Socialistického svazu mládeže⁹³, proti němuž se i v kontaktu s jeho členy ostře slovně ohradí. Na to konto začíná dostávat stále méně hereckých příležitostí. Ti herci, kteří vstoupili do SSM, nebo dokonce rovnou do strany, samozřejmě nemusejí řešit existenciální problémy. Setkáváme se s několika osudy hereckých kolegů Helenčiny rodičů, na nichž se rovněž podepsaly neshody

⁹² DOUSKOVÁ, Irena. *Hrdý Budžes*. Vyd. 2., V Petrově 1. Brno: Petrov, 2002, s. 9.

⁹³ Socialistický svaz mládeže byl stranickou organizací KSČ, která sdružovala mladé lidi ve věku od 15 do 35 let. Hlavním úkolem SSM bylo normalizování poměrů na středních a vysokých školách a mezi mládeží celkově. Tato organizace fungovala jako další podpůrná platforma režimu.

a nesouhlas s režimem a se stranickým vedením divadla. Nejedna z těchto divadelníků skončil svůj život sebevraždou. Ani to ale Helenčinu matku nedonutí změnit své přesvědčení. Nakonec je však donucena z divadla odejít úplně a postupně propadá alkoholu. Tato skutečnost se více rozvíjí ve volném pokračování knihy – *Oněgin byl Rusák*. Na obranu dceřina nuceného opuštění divadla píše dokonce Helenčin dědeček marné stížnosti samotnému prezidentu Husákovi.

Helenčina rodina se také dostává do kontaktu s emigrací a to převážně skrze tetu Martu, jež má v Americe příbuzné a sama touží dostat se z Československa, což se jí také po neuvěřitelných dvaceti letech psaní žádostí poštěstí. Pro Helenku je další z výrazných zkušeností s emigrací útěk jejího spolužáka a jeho rodiny přes západní Německo do Ameriky. „*To bych teda asi neuměla, já utíkám děsně pomalu, ale Secký, ten byl šikovnej, byl takovej dobrodružnej (...)*“⁹⁴Z předchozího úryvku je patrné již zmíněné Helenčino nejasné chápání rozhovorů mezi dospělými. Helenka bere spolužákův útěk z vlasti doslovně. Za zmínku stojí také skutečnost, že Helenčin biologický otec, se kterým neudrží téměř žádný kontakt, emigroval do Spojených Států. Helenčina rodina však možnost odchodu z vlasti nikdy nezvažuje.

Alena Fialová hovoří o tom, že českým autorům, věnujícím se období tzv. normalizace ve vyobrazení tohoto období prospěl několikaletý časový odstup od přelomového roku 1989 a událostí, jež zapříčinily obrat v politickém a kulturním směřování Československa. Rovněž říká, že pro díla těchto autorů, mezi něž můžeme Irenu Douskovou zařadit, je typické, že se „*mísí nostalgie se vztekem nad zmařenými životními šancemi.*“⁹⁵Tato skutečnost je více než v *Hrdém Budžesovi* patrná v dalším autorčině románu odehrávajícím se v období budování reálného socialismu *Oněgin byl Rusák*. Je to dáno zejména dospěním Douskové vypravěčky. V okamžiku, kdy je osud rodiny Helenky Součkové vyprávěn z pohledu osmileté žačky, nesouhlas s režimem nalezneme v náznacích, není zde prvoplánový. Již bylo řečeno, že ono malé dítě pouze opakuje a osobitým stylem interpretuje názory rodičů a jejich kolegů. Jestliže se v pokračování románu setkáváme s vypravěčkou, jež má těsně před maturitou a přemýšlí, jakým směrem ubírat své studium, kariéru, budoucnost jako takovou, vztek, který ji ochromuje v důsledku omezování svobody jejího rozhodnutí a následných zmařených šancích, o nichž hovoří Fialová, se jí dotýká intenzivněji.

---

⁹⁴ DOUSKOVÁ, Irena. *Hrdý Budžes*. Vyd. 2., V Petrově 1. Brno: Petrov, 2002, s. 93.

⁹⁵ FIALOVÁ, Alena. *Návraty do šedých časů: Normalizace očima současné prózy Tvar*. Praha: Ústředí lidové a umělecké výroby, 2008, roč. 18, č. 8, s. 6.

4.3 Oněgin byl Rusák – analýza díla

Román *Oněgin byl Rusák* (2006) volně navazuje na *Hrdého Budžese* a pokračuje ve vyprávění o osudech rodiny Helenky Součkové. V ději se přesouváme na konec 80. let 20. století, do období, v němž se malá všetečná Helenka ocitá v maturitním ročníku gymnázia a na dění kolem sebe a ve své vlasti má už vlastní názor. Toto dílo bychom mohli popsat jako generační zповěď „vymezující se vůči vládnoucímu režimu, ale i rodičům a starší zpohodlnělé generaci.“⁹⁶

Téměř dospělá Helena se angažuje v umělecké komunitě a spolu se svými kamarády mimo jiné pořádají různé literární večery. Z malé Helenky, hrdinky *Hrdého Budžese*, vyrůstá ironická mladá slečna, jež ztrácí dětskou naivitu a začíná chápat socialistické uspořádání země a dopad tohoto uspořádání na svobodu jedince. Je vděčná za možnost studovat na gymnáziu, jelikož tato možnost nebyla pro dceru nepohodlné herečky a emigranta samozřejmostí. Stejně jako všichni její spolužáci je i ona členkou SSM a stejně tak jako většina jejich spolužáků, chápe tuto skutečnost jako nutné zlo a daň za šanci projít střední školou. Helena poukazuje i na fakt, že s touto nezbytností jsou smířeni i její rodiče, kteří se snaží s režimem spolupracovat co nejméně. „*Nikam nechodíme, nic neděláme, nic se neděje a nikdo po nás nic nechce. Stačí, že tam prostě jsme, a o to asi jde.*“⁹⁷ Z této ukázky pramení nejen vztah Heleny k Socialistickému svazu mládeže, ale i vztah k celkovému uspořádání hierarchie v Československu. Stačí, že ona a její vrstevníci nebudou příliš vyčínat a brojit proti režimu, a můžou celkem pohodlně studovat a následně i pracovat. Stejně tak se loajlnost státnímu zřízení vyžadovala i po jejich rodičích a prarodičích.

Helena a její přátelé řeší generační spory se svými rodiči, zároveň se snaží v určitých mezích revoltovat vůči režimu. Častokrát se jedná o lehké provokace, které jsou ale posléze jejich učiteli dohnány až k nesmyslně tvrdým kázeňským postihům. Zejména v těchto situacích se také vyostřují vztahy mezi rodiči a jejich dětmi, přičemž mladší generace si nepřipouští starosti rodičů o jejich budoucnost. Své vtípky proti režimu neberou jako nic závažného a stávají se jejich jedinou možností, jak se nějakým způsobem vypořádat s absurditou režimu vládnoucím v jejich vlasti.

---

⁹⁶ FIALOVÁ, Alena. *Návraty do šedých časů: Normalizace očima současné prózy Tvar*. Praha: Ústředí lidové a umělecké výroby, 2008, roč. 18, č. 8, s. 6.

⁹⁷ DOUSKOVÁ, Irena. *Oněgin byl Rusák*. Brno: Druhé město, 2006, s. 51

Autorka nás skrze Helenu posílá na vytoužený výlet do Budapešti, v níž si její hrdinka připadala jako na Západě. Obdivuje tamější tržnice, lokální obchody, možnosti oblékání a rozčiluje se nad nedostatkem výše zmíněného v Československu. S ironií popisuje zejména zoufalé snahy o módní, nebo při nejmenším odlišné, oblékání Heleniných vrstevníků, které bylo závislé na jejich vlastní šikovnosti či na zručnosti jejich maminek. Právě hlavně život ve frontách, úzkoprofilové zboží, nedostatek potravin, hygienických potřeb apod. je představen jako něco nedůstojného, jako odpírání základních potřeb člověka, kterému jsou hrdinové vystaveni.⁹⁸

Setkáváme se také s ikonami gymnazistů kolem Heleny Součkové. Jejich idolem se stává Vladimír Merta, jehož zrušený koncert je jednou z epizod románu, dále Ivan Hlas nebo Vladimír Mišík. Nejen zmíněné hudebníky chovají v naprosté úctě a zcela se s nimi a s jejich názory ztotožňují. „*U vedlejšího stolu se během večera objevil Ivan Hlas se svejma kumpánka z kapely Navi Papaya, naši kluci uctivě zmlkli a poslouchali jsme, jak hrajou a zpívají oni.*“⁹⁹ Studenti stejně jako oni píšou básně a spolu se svým odporem k autoritám se snaží svým hudebním ikonám připodobnit. Naopak nechápou muzikanty, kteří se podvolili režimu a zpívají dle jejich názoru nesmyslné písně, jež nemají hlubší poselství.

4.3.1 Zobrazení normalizace

Již bylo řečeno, že stylem vyprávění a i jeho obsahem se Douskové romány podobají *Báječným letům pod psa* Michala Viewegha. Vícedílné zpracování jim však dává rozsáhlejší prostor pro vyobrazení stejného časového úseku a tedy i k větší detailnosti. V knize *Oněgin byl Rusák* se projevují i autorčiny básnické začátky, jelikož román prostupují drobné básnické útvary reagující na realitu kolem studentů gymnázia, zejména pak uměleckého spolku Pomed.

Autorčin pohled na období normalizace se lehce proměňuje společně s dospíváním jejího vypravěče. Helenka z *Hrdého Budžese* ještě zcela nechápe situaci kolem sebe a i přesto, že se dostává do kontaktu i se Západem, sama nedokáže vyhodnotit rozdíly, mezi těmito dvěma zcela odlišnými světy. Zároveň ale nemá zábrany jakkoli komentovat veškeré události, jež nějakým způsobem ovlivňují ji a její rodinu. Ona neotřelá osmiletá vypravěčka zajišťuje textu komičnost. Dětský vypravěč

---

⁹⁸ FIALOVÁ, Alena. Návraty do šedých časů: Normalizace očima současné prózy *Tvar*. Praha: Ústředí lidové a umělecké výroby, 2008, roč. 18, č. 8, s. 6.

⁹⁹ DOUSKOVÁ, Irena. *Oněgin byl Rusák*. Brno: Druhé město, 2006, s. 124

reflektuje svět kolem sebe a vzhledem ke svým životním zkušenostem dodává textu tragikomický nádech. Ve volném pokračování díla dochází k posunu. Téměř dospělá vypravěčka se na události ovlivňující její život a život její rodiny dívá více sarkasticky a bez naivních dětských brýlí.

U Douskové bychom opět mohli hovořit o ostalgickém zobrazení minulosti. I když se příběh odehrává v období normalizace, jež se dle Fialové rovná „*přežívání v prázdné a šedé době bez budoucnosti*“,¹⁰⁰ celé vyprávění je pojato tragikomicky a autorčina ironie, s níž šed' 70. a 80. let popisuje, celý osud Heleniny rodiny zjemňuje. Komičnost vyplývá rovněž ze způsobu, jakým autorka nakládá s tehdejšími dobovými artefakty. Vzpomíná na povinné prvomájové či lampionové průvody, poukazuje na až fanatické zapálení vedoucích členů SSM, pro jejich vedoucí pozici. Sarkasticky označuje jiskřičky¹⁰¹ spojením malí komunisté. Zesměšňuje „uměleckou hodnotu“ zpěváků typu Michala Davida, či dua Kotvald a Hložek, kteří nebyli pro režim nepohodlní. Autorka se ale dotýká i témat týkajících se „pracující inteligence“, tedy vzdělavců, kteří pro režim představovali určité nebezpečí, a proto byli raději zaměstnáni v odvětvích pro jejich vzdělání zcela neadekvátních.

*„Nahoře u Stalina si někdy dáme cigáro, koukáme na Prahu a říkáme si, jak je ta její krása strašně ošemetná, protože člověku brání vykašlat se na to všechno a pokusit se zdrhnout, ačkoli ví, že tady to s ním asi špatně dopadne a těžko se na tom ještě někdy něco změní. Budem se tu celej život nesmyslně plácet... Jenže takhle po ránu – s cigaretkou – u Stalina – nad městem – je nám docela dobře.“*¹⁰² Z tohoto úryvku jasně plyne autorčin postoj a vyznění dvou rozebíraných románů. Její hrdinové touží po svobodě, po změně, zároveň ale sami nepodnikají výraznější kroky k dosažení této změny. Nečekají nějaký nenadálý obrat událostí a životem chtějí proplout, aniž by na sebe strhávali příliš pozornosti.

---

¹⁰⁰ FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, s. 258

¹⁰¹ Označení pro sdružení žáků základních škol pod vedením KSČ; součást Pionýrské organizace.

¹⁰² DOUSKOVÁ, Irena. *Oněgin byl Rusák*. Brno: Druhé město, 2006, s. 33

5 Pohled třetí: Petr Šabach

5.1 Petr Šabach

Petr Šabach (1951) patří v současné době vedle Michala Viewegha k nejpopulárnějším českým autorům. Autor absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v současné době působí na volné noze. Přednáší lekce tvůrčího psaní na *Soukromé vysoké škole Josefa Škvoreckého v Praze*.¹⁰³

Ve svých prózách se navrácí převážně do československé minulosti, do období, jež bylo poznamenáno vládou komunistické strany. I přes to, že se většina jeho děl odehrává v období komunistické vlády na našem území, povídky a novely prostupuje nostalgická atmosféra. Autor je známý svými kratšími prozaickými útvary, v nichž využívá autobiografických prvků.¹⁰⁴

Autor se ve svých dílech často věnuje období tzv. normalizace. Vedle *Občanského průkazu* můžeme jmenovat také *Babičky* nebo *Opilé banány*. Tyto texty bývají srovnávány s Vieweghovými *Báječnými lety* a s *Hrdým Budžesem* Ireny Douskové.

Šabachovo dílo je velice známé také díky filmovým zpracováním jeho textů. Skrze filmové adaptace se tak jeho dílo dostává mezi výrazně širší skupinu lidí. Na filmových interpretacích jeho próz se podílí tvůrčí duo složené ze scenáristy Petra Jarchovského a režiséra Jana Hřebejka. Divácky nejúspěšnějšími adaptacemi Šabachových děl se stala *Šakalí léta* na motivy stejnojmenné prózy z povídkového souboru *Jak potopit Austrálii*, a dnes již kultovní *Pelišky*, zpracované podle povídkové knihy *Hovno hoří*.

---

¹⁰³ JANÁČEK, Pavel. Petr: Šabach. *Slovník české literatury* [online]. 10. 5. 2009. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=872&hl=%C5%A1abach+>

¹⁰⁴ Tamtéž

5.2 Občanský průkaz

Ačkoli je Petr Šabach (1951) přibližně o deset let starší než Michal Viewegh a Irena Dousková, můžeme jej zařadit do podobné literární generace. Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se dílům Ireny Douskové, i Šabach začíná téma života za normalizace zpracovávat až s určitým časovým odstupem a v dílech uvedených autorů nalezneme řadu podobností, zejména ve vyobrazení atmosféry doby, či popisu dobových reálií. Nicméně při líčení normalizačních podmínek si i Šabach zachovává svůj osobitý pohled.

Je nutné také dodat, že se autor neomezil jen na zobrazení období normalizace, jeho příběh se odehrává dále po tzv. sametové revoluci. V *Občanském průkazu* (2006) nacházíme tedy i osobní vypořádání autora s událostmi, které následovaly poté, co byly odtajněny svazky StB a Šabach zjistil, kdo z jeho přátel na něj během doby, kdy byl zapsán jako nepohodlný státní příslušník, donášel.

Název díla je signifikantní. Občanský průkaz funguje jako symbol doby. Spolu s občanským průkazem autorovi hrdinové dospívají, stávají se sami za sebe zodpovědnými a co je podstatné – mohou být kdykoli požádáni o legitimaci, čímž se dostávají do bezprostředního kontaktu s orgány moci v republice. Ústředním nepřítelem mladých „mániček“ se tak stává policista, příslušník Státní bezpečnosti, „fizl“. Člověk, který představuje ztělesnění veškeré hlouposti a omezenosti režimu. Postava policejního příslušníka rovněž prostupuje celým dějem a stává se dalším symbolem doby.

Z *Občanského průkazu* je patrná autorova zkušenost s kratšími prozaickými útvary. Dílo není složeno z jednotlivých kapitol, ale spíše z chronologicky řazených příhod a tragikomických výjevů, jež jsou propojeny postavou vypravěče. V této knize nalezneme i mnoho kratších básní napsaných Alešem Kovandou, přítelem Petra Šabacha, který zároveň funguje jako předobraz jedné z postav příběhu.

5.2.1 Analýza díla

Hned na úvodu vyprávění nás Šabach zavádí na slavnostní shromáždění odehrávající se na počátku 60. let, na němž skupina přátel kolem ústřední postavy díla, jejímž předobrazem byl stejně jako ve výše zmíněných dílech autor, dostává své občanské průkazy. Již tady se setkáváme s první drobnou revoltou vůči režimu, provedenou na postavě policisty, jenž jim předává jejich občanky. Celé mužské osazenstvo třídy hlavního hrdiny se domluví na drsném potřesení rukou, aby příslušníkovi co nejvíce ublížili. Tato a další malé provokace, jako např. symbolické natržení jedné stránky v občanském průkazu, prostupují celým obdobím jejich dospívání. Šabachovi hrdinové, podobně jako postavy Ireny Douskové, se tímto způsobem snaží vymezit proti autoritě a proti režimu.

Hrdinové *Občanského průkazu* se nesetkávají jen s „fízly“ v uniformách, během dospívání narazí na mnoho lidí, kteří projevují svou až přespřílišnou poslušnost režimu. K prvním srážkám s neuniformovanými složkami dochází již na základní škole, v níž si svou kariéru donašeče začíná budovat neoblíbený spolužák z policejní rodiny Pačes. On bude jedním z prvních, jenž svým spolužákům dokáže, jakou moc má nemorální člověk, jenž je ochoten jít z přesvědčení o správnosti režimu a pravdě vládnoucí strany přes jakékoli překážky. S podobnými typy lidí, jež spolupracují s režimem, se skupina kolem ústřední postavy setkává během celého života. Většinou hrdinové dokážou velice brzy odhadnout povahu těchto falešných přátel, v některých případech se ale o jejich spolupráci s komunistickým režimem dozvídají až na počátku 90. let, konkrétně po roce 1992, v němž byly zveřejněny tzv. Cibulkovy seznamy.¹⁰⁵

Vypravěč příběhu sám v závěru díla zmiňuje, že návštěva archivu v Pardubicích, v němž byly tyto seznamy k dispozici k prostudování, jej přiměly, aby svou další knihu věnoval právě tématu nejen tajných policistů.

Dospívající parta chlapců se zabývá jen dívkami, muzikou a básněmi. První zásadní konflikt s autoritami přichází s výpovědí ze zaměstnání oblíbené třídní učitelky Pivoňkové, jež je nucena odejít ze školy na základě několika nedorozumění a snahy amorálních učitelů zachránit sebe a své vlastní místo ve škole. Do protestu, jenž začne v její třídě, se vzápětí zapojí téměř všichni žáci základní školy, aniž by ti mladší měli jasnou představu, za co bojují. U těchto mladých lidí se setkáváme s naprosto

---

¹⁰⁵ Jedná se o seznamy jmen údajných spolupracovníků StB. Tzv. Cibulkovy seznamy, uložené v archivu v Pardubicích, byly občanům volně přístupné k nahlédnutí. V současné době je možné nalézt je i v elektronické podobě.

samozřejmou soudržností a touhou být součástí něčeho většího, či jen další snahou provokovat a dát najevo nesouhlas s jakoukoli autoritou a nesmyslným nařízením. Tento „odboj“, nebo slovy autora „*dětská křížová výprava*“¹⁰⁶ je nakonec vyšetřován i příslušníky Veřejné bezpečnosti. V tomto okamžiku se Šabachovi hrdinové dostávají do kontaktu s dalšími autoritami a vedle rodičů a učitelů jsou konfrontováni s policisty, zástupci orgánu moci.

Spolu s touto epizodou je nám připomenut občanský průkaz jako symbol příslušnosti a poslušnosti k systému. Hlavní hrdina svou občanku ztratí, jeho „osobní fízl“ Rusňák, tedy policista, který si na něj kvůli ztrátě občanky zasedne, jej během 14 dnů nechá pětkrát předvést na stanici. Argumentuje tím, že ho donutí občanský průkaz nosit. Během četných několikahodinových návštěv Veřejné bezpečnosti se hrdina setkává s mnoha brutálními konflikty, jež se na stanici odehrávají poměrně často, zároveň se autorovi dostává prostoru k vyjádření nesouhlasu s brutalitou výsledků, chováním příslušníků Veřejné bezpečnosti a systémem jako takovým. „*Řezal ho po hlavě i do ledvin, a teprve když už byli všichni od krve všichni a kluk zůstal na podlaze stočenej do klubička a přestal na chvíli rvát, vpochodoval Rusňák do kanceláře, jenže už nevypadal jako ten růžolíci buran (...), ale jako bledá sadistická kreatura.*“¹⁰⁷ Scén zabývající se policejním násilím nalezneme v *Občanském průkazu* mnoho, tyto epizody jsou často hnány do extrému a připomínají nám popisy násilí, jehož se na vyslychaných dopouštěli členové gestapa během druhé světové války.

Během dospívání se chlapečci setkávají s různými více či méně zajímavými osobnostmi. Úctu a respekt si u nich vyslouží každý člověk, jenž je ochotný vzdorovat režimu, člověk, který je schopný dát najevo své vlastní přesvědčení, i za cenu problémů a nepohodlného života. Hrdinové si tak vytvářejí různé idoly a vzory. V některých případech dochází k nevyhnutelnému pádu těchto iluzí. Za všechny můžeme jmenovat například postavu Marka. Marek vstoupí jako epizodní postava do života Šabachova hlavního hrdiny, ten jej poznává jako obraz absolutního vzdoru vůči režimu. Obdivuje jeho přehled v kultuře, důvěřuje jeho úsudku a debatuje s ním o nesmyslnosti a zřůdnosti režimu. Posléze se náhodou dozvídá, že jeho modla je ve skutečnosti tajným agentem StB.

Mladí hrdinové se rovněž potýkají s problémy, které se pojí s nástupem na dvouletou vojenskou službu. Tuto povinnost berou jako naprosté omezení svobody

---

¹⁰⁶ ŠABACH, Petr. *Občanský průkaz*. 2. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 42

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 42

a většina z nich se tuto situaci snaží vyřešit snahou získat tzv. modrou knížku. Jsou nám popisovány neuvěřitelné pokusy, jak se vyhnout vojenské povinnosti, od vzájemného lámání rukou až po několikahodinové ležení ve sněhu, jež pro jednoho z chlapců končí tragicky.

5.2.2 Zobrazení normalizace

V *Občanském průkazu* se do centra pozornosti dostávají dvě zcela kontrastní skupiny lidí. V první řadě se jedná o postavy příslušníků Státní bezpečnosti. Jejich přímým nepřítelem se stává jedna ze subkultur, jež je neodmyslitelně spjatá s obdobím tzv. normalizace – „máničky“. Skrze optiku této subkultury dostáváme další pohled na situaci v sedmdesátých a osmdesátých letech v Československu.

Šabach během celého příběhu naráží na bezmoc obyčejného člověka při jednání s uniformovanými složkami. Policista se jeví jako člověk plně poslouchající režim a vládnoucí stranu, člověk, jenž nemá vlastní názor a nic kromě vlastní práce jej nezajímá. Postava „fizla“ se stává možná tou nejhlavnější postavou celého románu. Autor poukazuje na fakt, že ta část společnosti, jež se nechce plně začlenit do fungujícího systému, není problémem jen období 70. a 80. let 20. století, ale trvá dodnes. Srovnává například násilné potlačování demonstrací během období tzv. normalizace s tvrdým zakročením policistů na festivalu CzechTek v roce 2005.¹⁰⁸ Skupina přátel kolem vypravěče příběhu svůj postoj k uniformovaným složkám nezmění ani po tzv. sametové revoluci. I v dospělosti je vnímají jako nutné zlo ve službách vlády.

„Máničky“ se u nás poprvé objevily zhruba v polovině 60. let a od počátku svého působení se staly trnem v oku komunistickému režimu. Velice záhy byla proti nim vedena ostrá kampaň.¹⁰⁹ Tato skupina mladých lidí provokuje režim už svým vzhledem, podle jejich pojmenování můžeme usoudit, že prvním zásadním problémem byla délka jejich vlasů. Sám autor je popisuje jako „*partu neorganizovaných vlasatců*“¹¹⁰ Pouhá délka vlasů, či bunda značky Parker však ústřední skupinu přátel

---

¹⁰⁸ Festival koncentrující se na tzv. freetekno probíhal pravidelně každé léto a to od roku 1994. Poslední oficiální ročník se konal v roce 2006. Během své existence proslul četnými neshodami s policií a dokonce i s vládou. Nejznámější spor nastal v roce 2005, kdy byl festival razantně rozehán policejními těžkooděnci.

¹⁰⁹ BLAŽEK, Petr: *Všichni s vlasý na ramena*. in: 518,, Vladimír. *Kmeny 0: městské subkultury a nezávislé společenské proudy před rokem 1989*. 1. vyd. V Praze: Bigg Boss, 2013, s. 17

¹¹⁰ ŠABACH, Petr. *Občanský průkaz*. 2. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 56

z *Občanského průkazu* k subkultuře „mániček“ neřadí a zároveň ani není jedinou charakteristikou tohoto uskupení.

„Máničky“ tíhly k západní kultuře. Tito mladí lidé byli fascinováni nově vznikajícími skupinami ve Velké Británii, ztotožňovali se s myšlenkami americké beatnické generace, projevovali zájem o filmovou novou vlnu, zejména tu francouzskou.¹¹¹ V knize najdeme mnoho odkazů k západním kulturním ikonám. Setkáváme se s postavou Allena Ginsberga, jenž v roce 1965 navštívil pražský Majáles. Šabach odkazuje ke skutečnosti, že se americký básník stal králem Majáles, ale velice brzy byl nahrazen „vhodnějším“ kandidátem. Pro skupinu kolem ústředního hrdiny a vypravěče příběhu se stávají důležitými také jejich hudební vzory, např. Jimmi Hendrix, Jefferson Airplane či The Who. Velmi ovlivněni jsou kapelou Led Zeppelin. „*Já třeba řek jen: „Stairway to Heaven“ a on odpověděl: „Wholle Lotta Love“ a bylo to vyřízený. Ostatní kecy jsou na hovno.*“¹¹²

Šabach se snaží postihnout absurditu celého režimu, ale v první řadě jeho uniformovaných složek. Jak již bylo řečeno, pro ústřední hrdiny je postava policisty někým, kdo je provází nejen celým dospíváním, ale téměř celým životem. Volnosti se jim symbolicky dostává po listopadu 1989, kdy padla komunistická vláda. Šabachovi hrdinové získávají vytouženou svobodu. Autor tento vztah „mánička“ – „fizi“ v některých okamžicích vede až do krajních mezí, například v okamžiku, kdy vypravěči jeho „osobní“ policista přijde poblahopřát štěstí do nového roku.

Autor vyjadřuje touhu svých hrdinů po nekonfliktním a hlavně svobodném životě. Útěk nachází právě v hudbě (ať už poslouchané na pracně sháněných LP deskách, či prožívané naživo na koncertech), básních, ve vztazích s dívkami a na různých alkoholových večírcích. Jejich svoboda neustále naráží na omezování režimem, který je zde zastoupen převážně postavami policistů. Šabachovi hrdinové se snaží z reality, jež je obklopuje, všemožně uniknout, ale tyto úniky se nikdy nemůžou stát trvalými, pokud se nerozhodnou pro řešení krajní a rezoltní – emigraci.

„*Jeden můj bejvalej spolužák je v Cibulkovejch seznamech..., řekla skoro šeptem, jako by se bála, že nás někdo uslyší. – Jeden bejvalej spolužák? Tak to máš celkem dobrý.*“¹¹³ V závěru Šabach naráží na vypořádávání se hrdinů *Občanského průkazu*

---

¹¹¹ BLAŽEK, Petr: *Všichni s vlasy na ramena*. in: 518,, Vladimír. *Kmeny 0: městské subkultury a nezávislé společenské proudy před rokem 1989*. 1. vyd. V Praze: Bigg Boss, 2013, s. 18

¹¹² ŠABACH, Petr. *Občanský průkaz*. 2. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 117

¹¹³ Tamtéž, s. 176

s informacemi o svých přátelích, kteří se zapsali do služeb komunistického režimu a donášeli na své známé. Minulost těchto tajných „fízlů“ nikdy nebude odpuštěna nebo zapomenuta, ale přesto navždy zůstane v minulosti, ke které se Šabachovi hrdinové nechtějí vracet.

6 Pohled čtvrtý: Eva Kantůrková

6.1 Eva Kantůrková

Prozaička, novinářka a filmová scenáristka Eva Kantůrková (1930) patří do starší generace spisovatelů. Kantůrková byla členkou KSČ, ale roku 1970 ze strany vystoupila. Posléze se ocitla na seznamu zakázaných autorů a byla jí zakázána publikační činnost. Své působení v komunistické straně komentuje autorka takto: „*Osobně jsem nezneužila postavení vyvoleného – a to jsme jako členové strany byli – ke kariéře a výhodám, jednala jsem podle poctivého přesvědčení a spravedlnosti sociálních přeměn, vědomě jsem nikoho nepoškodila (...). Přesto se ale teror padesátých let stal i mým traumatem a se silným pocitem viny jsem se musela vyrovnat až románem.*“¹¹⁴

O období, kdy figurovala na seznamu politicky nepřijatelných autorů, hovoří Kantůrková jako o těžké zkoušce. „*Sedmdesátá léta byla tedy tápáním po tom, kam až můžu, co nesmí, co si musím dovolit a co nesmím dovolit jim. Všechno bylo nové. Premiéra, při které nesmím prozradit své autorství. (...) Pocit otevřené zakázanosti.*“¹¹⁵

V květnu roku 1981 byla zatčena za podvracení republiky, v ruzyňské věznici strávila deset měsíců. Autorka se provinila svou činností v nezávislé kultuře.¹¹⁶ Propuštěna byla v březnu 1982. Kantůrková tvrdí, že „vnější zakázanost“ ji naučila vnitřní svobodě a větší míře uvolněnosti. „*Přijmout možnost, že mě odsoudí za knížku a zavřou na kolik let, poskytlo absolutní nezávislost vůči jejich vydírání.*“¹¹⁷

Eva Kantůrková se rovněž stala jednou ze signatářek Charty 77, v polovině 80. let fungovala jako její mluvčí a mimo jiné stála i u vzniku Občanského fóra, jež vzniklo během tzv. sametové revoluce.¹¹⁸

---

¹¹⁴ ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 360

¹¹⁵ KANTŮRKOVÁ, Eva a Václav DUŠEK. *Vy nám taky: momentky života*. 1. vyd. Praha: Erika, 2008, s. 156

¹¹⁶ LEHÁR, Jan a kol.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 875

¹¹⁷ KANTŮRKOVÁ, Eva a Václav DUŠEK. *Vy nám taky: momentky života*. 1. vyd. Praha: Erika, 2008, s. 164

¹¹⁸ KUDLOVÁ, Klára. Eva Kantůrková. In: *Slovník české literatury* [online]. 4. 11. 2007 [cit. 2015-04-11].

Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=765&hl=kant%C5%AFkov%C3%A1+>

6.2 Přítelkyně z domu smutku

Román *Přítelkyně z domu smutku* poprvé vyšel již roku 1984 v exilovém nakladatelství v Kolíně nad Rýnem. K českým čtenářům se jeho první oficiální vydání v nákladu 70 000 výtisků dostalo až roku 1990. Kantůrková v této próze zúročila své zážitky z komunistického vězení, v jeho kulisách vypráví příběhy svých spoluvězeňkyň. V této práci se zaměříme převážně na příběh samotné Kantůrkové a dalších žen, jež byly uvězněny z politických důvodů.

V roce 1992 převedl Hynek Bočan toto dílo na televizní obrazovky. Vznikl čtyřdílný seriál, který *Přítelkyně z domu smutku* přivedl k dalším recipientům.

6.2.1 Analýza díla

„*Ve vězení není nic cennějšího než otevřené, nezávadné lidské přátelství. I hlad se snese, i zima; vražedná je opuštěnost.*“¹¹⁹

Již název díla a úvodní citát udávají hlavní obsah knihy. *Dům smutku* představuje Vazební věznici v Praze Ruzyni. Kantůrková čtenáře seznamuje s osudy žen, jež se staly jejími přítelkyněmi povětšinou jen na dobu přechodnou. Na jedné cele se prostřídá mnoho dívek a žen a každá z nich zasáhne svou osobností a vlastním příběhem do autorčiny vězeňské všednodennosti.

Knihy je rozdělena do 15 kapitol a kromě úvodní s názvem *Dům smutku* a poslední *Duchové zemřelých*, nese každá kapitola jméno jedné ze spoluvězeňkyň vypravěčky příběhu a zabývá se jejich osudem. Postava vypravěčky, jež jim naslouchá, a vězeňské prostředí jsou spojovacím článkem mezi postavami. Tím, že autorka vykresluje mnoho portrétů vězněných žen, získává kniha na dynamice. Proměňují se perspektivy vyprávění a s každou další spoluvězeňkyní nastává v cele zcela odlišná atmosféra. Zmíněné prostředky udržují čtenáře v napětí.

Každá kapitola se v první řadě věnuje ženě, jejíž jméno stojí v názvu oddílu. Seznamujeme se s okolnostmi, jež konkrétní ženu dostaly do vězení, dozvídáme se o jejím původu, rodině či prostředí, z něž pochází. Zbytek příběhu se odehrává v současnosti. Zachycuje život a nucené soužití cizích žen z různých sociálních prostředí a s velmi odlišnými povahami. Vedle chronologického postupu vyprávění, který je pro knihu typický, využívá autorka retrospektivního pohledu. Dvě časové

---

¹¹⁹ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 191

roviny se ve vyprávění střídají. V *Přítelkyních z domu smutku* Kantůrková pracuje hlavně s odlišnými povahovými rysy vězeňkyň. Spolu s každou z nich se na společné cele proměňuje atmosféra a posouvá se i děj. Optikou odsouzených žen je čtenáři popsáno vězení 80. let, se všemi jeho zákony, zvyklostmi, absurdnostmi.

Příběh vypravěčky, politické vězeňkyně, kolem níž se děj koncentruje, je pro naši analýzu stěžejní. Autorský subjekt nevypráví svůj osud prvoplánově. Čtenáři se vynořuje postupně. Vypravěčský subjekt funguje spíše jako pozorovatel a zprostředkovatel událostí v ženské věznici. Snaží se podat objektivní obraz toho, jakým způsobem fungovalo vězení během období tzv. normalizace. Je třeba zmínit, že ruzyňská věznice soustřeďovala různé vězně. Nenacházeli se zde jen političtí vězni, ale i klasičtí kriminální vězni. Vzhledem k této různorodosti můžeme pozorovat, jakým způsobem s odlišnými vězni jedná vedení věznice a vězeňská ostraha.

Kolem politických vězňů existuje nejpřísnější ostraha. Nikdo z odsouzených by se nechtěl ocitnout na jejich místě. I v prostorách věznice jsou na ně nasazováni lidé, kteří mají vedení přinášet cenné informace. Vedení věznice zde opět funguje jako zprostředkovatel státní moci. Autorka zmiňuje, že mezi kriminálními vězni a vězni politickými jsou velké rozdíly. Popisuje zejména rozdílnosti v chování. „*Kolem politických vězňů musí v kriminálním prostředí vznikat dojem jasnosti a neprůhlednosti zároveň; jasná je jejich „antirežimovost“ a jsou pro ni oblíbeni. (...) Neprůhlední jsou svými osobami. Přece jen se v řadě věcí chovají jinak, než jsou kriminální vězni zvyklí.*“¹²⁰ Političtí vězni si neustále hlídají, o čem hovoří a o kom hovoří. Ve vztazích, jež navazují v celách, působí pasivně. Jsou pod pečlivým dohledem. Nesdělují o sobě mnoho informací. Liší se i tím, že jsou několikrát denně odváděni na výslechy. Vězeňská ostraha jedná s oběma skupinami vězňů velice podobně.

Oproti tomu vězeňkyně odpykávající si trest za kriminální činnost se mnohem raději druží s ostatními. Ženy navazují kontakty s obyvatelkami své cely, dokonce se snaží o kontakty s mužskými vězni, již žijí v jiné části věznice. Klasickou seznamovací otázkou se stává „*Za co tu jsi?*“ Podle získané odpovědi si danou osobu zařadí do vězeňské hierarchie. Vězeňkyně hrají potají karty, čtou stále ty samé knihy, či píšou potají dopisy, které si posílají mezi budovami. Kantůrková rovněž zmiňuje, že „*láska*

---

¹²⁰ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 95

a sex hýbou vězením.“¹²¹ Intimní styky nejčastěji probíhají formou „telefonátů“ skrz záchodovou mísu nebo milostných dopisů.

Autorka, čerpající z vlastní zkušenosti, líčí různé vynalézavé způsoby, jimiž byli vězni schopni komunikovat nejen mezi sousedními celami, ale dokonce mezi sousedními budovami. Jeden ze základů vězeňské komunikace tvořilo tzv. „koňování.“ V tomto procesu využívají vězni „koně,“ tedy zatěžkanou zásilku posílanou mezi okny na niti. „Koňování“ vnáší do stereotypního života v cele adrenalin. Stalo se jednou z mála zábav, jež byla ve věznici provozována. Autorka „koňování“ chápe, jako „*projev vynalézavosti a sklon vězně ke svobodě.*“¹²²

Vypravěčka vtipně poukazuje na krajní mez zábavy v cele – hru Člověče, nezlob se. „*(...) Hrála s ní jen Helga, já se neobětovala ani jednou; jsou jisté meze ve vězení, které nemá člověk překročit ani jako dobrý skutek. Imbecilita této hry je zároveň vězeňským zabydlováním; vězeňkyně pořádaly celé turnaje, aby ohlupením propadly otupení.*“¹²³

Postava dozorce funguje v *Přítelkyních z domu smutku* podobně jako postava příslušníka Státní policie v próze Petra Šabacha. Představuje postavu, která zastupuje celý omezený režim. Setkáváme se s osobami, jimž se hrdinky nemohou postavit a musejí snášet jejich šikanu. Pro mnoho dozorců mají vězni vymyšlené úderné přezdívky, jimiž je titulují. Větší provokace si dovolit nemohou.

Autorka často naráží na vnímání času v prostorách věznice. Pro vězně jsou všechny dny stejné. Výjimky přichází, pokud jsou předvoláni k výslechu, nebo jestliže je čeká návštěvní den. Čas ve věznici je monotónní a téměř hmatatelný, skoro jako by se zastavil. Kantůrková ale zmiňuje, že i přes tuto skutečnost plyne čas za mřížemi nepravidelně. „*A musím se divit, jak nepravidelně funguje čas; někoho známe léta a nenapadne nás na něj pomyslet; Andy jsem znala tři týdny.*“¹²⁴ Vypravěčka srovnává několikaleté známosti a přátelství s uměle vytvořenými vztahy ve vězení. Ty vězeňské se zdají být mnohem pevnější, ačkoli se odehrály během krátkého časového úseku. Ženy z jedné cely působí na čtenáře dojemem, že se znají již mnoho let. Autorka dává najevo, že jejich přátelství byla velice krátkodobá a umělá. Několikrát také zmiňuje, že s žádnou z žen po propuštění z ruzyňské věznice nenavázala kontakt. V samotném

---

¹²¹ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 207

¹²² Tamtéž, s. 30

¹²³ Tamtéž, s. 61

¹²⁴ Tamtéž, s. 86

závěru díla na své přítelkyně emotivně vzpomíná, je jasné, že jejich osudy vypravěčka nikdy nezapomene.

6.2.2 Zobrazení normalizace

„Když jsem se rozmyslela, co z Ruzyně napsat a co ne, nakonec jsem se rozhodla napsat vše. Ubohost lidí je nezměrná a za šlechetné se považuje mít s ubohostí soucit; v Ruzyni žádná ubohost hodná lítosti nebyla, všechna ubohost tam byla zavrženíhodná.“¹²⁵

Eva Kantůrková přináší do literatury další pohled na fungování státní moci během období tzv. normalizace. Jak vyplývá z analýzy díla, i tato autorka čerpá z vlastních zkušeností s komunistickým režimem. Je však zřejmé, že její empirie je odlišná od autorů o generaci mladších. *Přítelkyně z domu smutku* se nevěnují vyobrazení celého období budování „socialismu s lidskou tváří,“ jako tomu bylo u dalších analyzovaných textů. V další části této kapitoly se budeme zabývat případem spisovatelky a vypravěčky příběhů, na jejímž příběhu je nejlépe vykreslena absolutní moc režimu a bezmoc jedince vůči ní.

Dílo se odehrává v kratším časovém úseku, popisuje necelý rok. Přesto vidíme, jak se vězeňkyně proměňují. Hrdinové se nacházejí ve stále stejném, velice specifickém, prostoru a žijí v přímé konfrontaci s výkonným orgánem komunistické moci. Dozvídáme se o šikaně ze strany dozorců, nemožnosti projevit svůj odlišný názor bez následného potrestání apod. Všichni vyšetřovaní nebo odsouzení ztrácí za branami vězení, jež autorka popisuje slovy *mnohoobsáhlá propast*, či *kus smrti zažíva*,¹²⁶ naději. Ztráta jakýchkoli ideálů probíhá postupně. Autorka hovoří o pocitu znicotnění.¹²⁷

Z chování dozorců, vedení věznice, či vyšetřovatelů případu se jasně ukazuje despekt, s nímž jednají ve vztahu s vězni. Člověk za mřížemi pro ně ztrácí lidskou hodnotu. Jen ve výjimečných případech se situace mění, záleží ale vždy na morálním charakteru člověka, jenž má vězně na starosti. Z jednání některých dozorců lze například vydedukovat, že k politickým vězňům mají vyšší úctu, než k vězňům kriminálním. Ví, že lidé odsouzení za protistátní činnost, bývají inteligentní a na poli své působnosti mají respekt. Na jiné dozorce působí političtí vězni jako protekční vrstva, proto se k nim chovají hůř než k ostatním trestancům. Šikana a různé pomluvy

---

¹²⁵ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 207

¹²⁶ Tamtéž, s. 8

¹²⁷ Tamtéž, s. 11

nepřichází jen ze strany vedení věznice. Podlé charaktery, jimž pramení výhody ze spolupráce s režimem, najdeme i mezi vězni.

Kantůrková skrze nesvobodnou existenci ve vězení poukazuje na nesvobodu celého Československa. Šikana ze strany vězeňských referentek se dá přirovnat k chování režimu jako takového. Jejich cílem je zastrašování člověka, udržování ho v nejistotě a napětí. Většinou se to děje z jednoho prostého důvodu – proto, že si to prostě můžou dovolit. Psychickým terorem si vynucují poslušnost. V případě, že jim člověk není po vůli, je vydírán a následně potrestán.

Autorka poukazuje na bezmoc politických vězňů, kteří byli zatčeni z důvodů své neposlušnosti režimu. Jejich zásadním proviněním bylo povětšinou to, že se otevřeně angažovali v boji proti komunistické straně a jejich politickým činitelům. Protesty pramenily z jejich touhy po svobodě a z požadavků na dodržování základních lidských práv. Provokací režimu mohla být samozřejmě i publikační činnost, jak tomu bylo v případě Evy Kantůrkové.

Navzdory svému uvěznění za něco tak přirozeného, jako je projevení vlastního názoru, autorka v jednom z rozhovorů uvedla, že léta mezi roky 1969–1989 nepovažuje za zcela ztracená. „*Proč? Já jsem v té době napsala svoje nejlepší knížky. To přináší život. Já jsem nejsvobodnější byla paradoxně v té Ruzyni. Mohli mě zbit, špatně mě krmili, ale já jsem diktovala protokoly, opravovala mu chyby, tomu vyšetřovateli, ten šlel.*“¹²⁸

Jak již bylo řečeno, v *Přítelkyních z domu smutku* zpracovává vzpomínky na dlouhé měsíce, v nichž byla nucena žít v ruzyňské věznici. Koncentruje se na osudy dalších žen a vypráví jejich příběhy. Vzhledem k tomu, že její spoluvězeňkyně pochází z různých prostředí, čtenář dostává mnohvrstevnatý pohled na normalizaci, na osudy žen, jež žijí převážně na okraji společnosti a snaží se přežít v této šedé době. Autorka výběr hrdinek a prostředí, o němž vypráví, odůvodňuje takto: „*Vězení je taky svět a přímo přetéká zajímavými lidmi; rozhodně to není studená domácí jeskyně bez lásky a bez světla, (...).*“¹²⁹

---

¹²⁸ *Paměť národa: Eva Kantůrková* [online]. ©2010[cit. 2015-04-23]. Dostupné z:

<http://www.pametnaroda.cz/story/kanturkova-eva-1930-1105>

¹²⁹ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 225

Závěr

Cílem práce bylo postihnout způsob, jakým čeští autoři zobrazují období 70. a 80. let, jež je v československé historii všeobecně známo jako období tzv. normalizace. V tomto shrnutí se zaměříme na společné rysy jednotlivých děl.

U všech autorů nalezneme jednu základní společnou vlastnost – jejich texty vycházejí z vlastních vzpomínek a alter ega jednotlivých autorů se do konkrétních děl promítají.

Tuto skutečnost nejvýrazněji nacházíme v próze Evy Kantůrkové *Přítelkyně z domu smutku*, v níž autorka vzpomíná na čas, který strávila v ruzyňské věznici, odsouzená za podvracení republiky. Hlavní hrdinka románu se jmenuje stejně jako autorka díla. Z analyzovaných knih působí kniha Evy Kantůrkové nejvíce jako memoárový román. Její próza se odehrává ve specifickém prostředí. Lidé, již se v něm pohybují, ať už se jedná o vězně nebo vedení věznice, mají zásadně odlišnou zkušenost od „obyčejných“ lidí za zdí. Autorka nás rovněž provádí životní zkušeností osoby, jež si prošla přerodem z členky komunistické strany, po člověka, který byl zatčen za protistátní činnost. Text se soustředí na kratší časový úsek.

V knihách Michala Viewegha, Ireny Douskové a Petra Šabacha vystupují jejich hrdinové pod literárními jmény odlišnými od jmen autorů. Tito autoři vzpomínají na období svého dětství a dospívání, jejich pohled na období tzv. normalizace je silně ovlivněn touto okolností. Na své mládí vzpomínají s nostalgií a humorem. U jejich hlavních postav nalezneme prvky autostylizace, autoři ale přiznávají, že se svým vlastním životem nechali pouze volně inspirovat. Prózy těchto autorů se koncentrují na delší časový úsek, jejich díla jsou výpověďmi jedné generace o dětství a dospívání v šedé normalizační době.

Všechny analyzované texty se nekompromisně staví proti komunistické straně a celému režimu. Odsuzují v první řadě omezování svobody člověka a jeho umělecké činnosti. Poukazují na omezenost režimu, na prázdnotu komunistických hesel či na slepé následování absurdních pravidel, norem a nařízení. Vybraní spisovatelé v dílech často naráží na jednoduchost příslušníků složek Veřejné bezpečnosti.

Na druhou stranu je třeba zmínit, že v analyzovaných dílech nenajdeme výraznější odpor nebo revoltu hrdinů vůči režimu. Vzpourey se v textech objevují jen drobné, na úrovni provokací. Touha vyjádřit nesouhlas s režimem je vždy převážena zdravým rozumem, jenž člověku velí nebýt viděn a příliš na sebe neupozorňovat.

Významně je poukazováno na bezmoc člověka chyceného v ideologii doby. Málokterá z postav analyzovaných próz se vzmuže na veřejný odpor. Režimem je v občanech komunistického státu podněcován strach a paranoia. Slabší jedinci, nebo ti, kteří na sebe nechtějí zbytečně přitahovat pozornost, budou raději proplouvat dobou. Neudělají nic, ale nadávat budou neustále. Ostatně tak je tomu i dnes, v okamžiku, kdy máme svobodu a můžeme se k chodu státu a veřejného života přímo vyjadřovat.

Bylo řečeno, že textům je společná nostalgická atmosféra, jež je dána vzpomínáním. Méně se tato tendence projevuje u Evy Kantůrkové, která svůj příběh psala krátce po opuštění vazební věznice. I ona sama však v rozhovorech a svých memoárových dílech poukázala na fakt, že normalizační doba pro ni nebyla jen dobou útlaku a nesvobody. Když v analyzované knize mluví o svých spoluvězeňkyních a společném čase stráveném za mřížemi, proniká do jejího díla stejná nostalgie jako v dílech dalších autorů.

Otázkou do budoucna by mohlo být, jakým způsobem bude k zobrazování období tzv. normalizace přistupovat generace, jež tuto dobu vůbec nezažila a zná ji jen zprostředkovaně. Generace dětí 90. let bude s povědomím o komunistické minulosti a s odstupem více jak 25 let jen těžko popisovat normalizační období s nostalgií a jemným humorem.

Seznam použité literatury a zdrojů

Primární literatura

DOUSKOVÁ, Irena. *Hrdý Budžes*. Vyd. 2., V Petrově 1. Brno: Petrov, 2002, 166 s. ISBN 80-7227-132-6.

DOUSKOVÁ, Irena. *Oněgin byl Rusák*. Vyd. 1. Brno: Druhé město, 2006, 258 s. ISBN 80-7227-244-6.

KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, 281 s. Žatva (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0195-5.

ŠABACH, Petr. *Občanský průkaz: momentky života*. 2. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, 179 p. ISBN 978-807-1858-171.

VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, ISBN 80-202-0496-2.

Sekundární literatura

518, Vladimír. *Kmeny 0: městské subkultury a nezávislé společenské proudy před rokem 1989*. 1. vyd. V Praze: Bigg Boss & Yinachi, 2013, 739 s. ISBN 978-80-903973-8-5.

BÍLEK, Petr A. „Generace“ osamělých běžců. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, 103 s. ISBN 80-202-0263-3

BRABEC, Jiří. *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty (1991-2008)*. 1. vyd. Editor Jiří Flaišman, Michal Kosák. Praha: Akropolis, 2009, 316 s. ISBN 978-80-87310-02-1.

CULLER, Jonathan D. *Krátký úvod do teorie literatury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002, 168 s. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-070-8.

ČERNÝ, Václav. *V zúženém prostoru: Publicistika z let 1957-1981*. 1. vyd. Editor Jarmila Víšková. Praha: Mladá fronta, 1994, 388 s. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0468-6.

FIALOVÁ, Alena. *Návraty do šedých časů: Normalizace očima současné prózy Tvar*. Praha: Ústředí lidové a umělecké výroby, 2008, roč. 18, č. 8, s. 6.

- FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 297 s. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2386-5.
- HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. 1. vyd. Praha: Nakl. ARSCI, 2003, 173 p. ISBN 8086078299.
- JUNGMANNOVÁ, Lenka (ed.) *Česká literatura rozhraní a okraje: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?) : [Praha, 28.6.-3.7.2010]*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2010, 629 s. ISBN 978-80-85778-71-7.
- KANTŮRKOVÁ, Eva a Václav DUŠEK. *Vy nám taky: momentky života*. 1. vyd. Praha: Erika, 2008, 206 s. ISBN 978-80-7190-339-0.
- KAŠPAR, Oldřich. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*. Pardubice: Kora, 1997, 236 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-85644-17-7.
- LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.
- MACHALA, Lubomír. *Panorama české literatury: (Lit.dějiny od počátků do současnosti.)*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 1994, 547 s. ISBN 80-85839-04-0.
- MACHALA, Lubomír. *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1996, 221 s. ISBN 80-85839-13-x.
- MENCL, Vojtěch. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990, 399 s. ISBN 80-206-0180-5.
- MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, 480 s. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-332-6.
- SZONDI, Peter. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 183 s. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-094-5.

Internetové zdroje

JANÁČEK, Pavel. Petr: Šabach. *Slovník české literatury* [online]. 10. 5. 2009. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=872&hl=%C5%A1abach±>

KOŠNAROVÁ, Veronika. Iva Pekárková. In: *Slovník české literatury* [online]. 22. 4. 2009 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839&hl=pek%C3%A1rkov%C3%A1+>

KUDLOVÁ, Klára. Eva Kantůrková. In: *Slovník české literatury* [online]. 4. 11. 2007 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=765&hl=kant%C5%AFrkov%C3%A1+>

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. In: *Slovník české literatury* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895&hl=viewegh+>

Stránky Ireny Douskové [online]. © [cit. 2015-02-08]. Dostupné z:
<http://www.douskova.cz/bio/>

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Irena Dousková. In: *Slovník české literatury* [online]. 30. 11. 2010. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1637&hl=douskov%C3%A1+>